

ИТАЛО КАЛВИНО

ПАЛОМАР

Превод от английски: Божан Христов, 1990

chitanka.info

ПОЧИВКАТА НА ПАЛОМАР

ПАЛОМАР НА ПЛАЖА

ПРОЧИТ НА ЕДНА ВЪЛНА

Морето е леко набраздено и малки вълни се разбиват по пясъчния бряг. Господин Паломар стои край брега и гледа една вълна. Не че е погълнат от съзерцанието на вълните. Не е погълнат, защото знае добре какво върши — иска да гледа една вълна и я гледа. Не съзерцава, понеже съзерцанието изисква подходящ темперамент, подходяща душевна нагласа и подходящо стечение на външни обстоятелства. И макар господин Паломар по принцип да не е против съзерцанието, все пак нито едно от тези три условия не е налице при него. Впрочем той има намерение да гледа не изобщо „вълните“, а една-единствена вълна и нищо повече. В желанието си да не се поддава на определени усещания той избира за всяко свое действие ограничен и точен обект.

Господин Паломар вижда как в далечината една вълна се заражда, нараства, приближава се, променя формата и цвета си, увива се около себе си, разбива се, изчезва и изплува отново. В този момент той би могъл да се убеди, че е постигнал целта, която си е поставил, и да си отиде. Но да изолира една вълна, отделяйки я от вълната, която непосредствено я следва и сякаш я тласка, а понякога настига и залива, е много трудно; също както и да я отдели от вълната, която я предшества и сякаш я влачи след себе си към брега, макар често да се обръща насреща ѝ едва ли не за да я спре. А ако човек застане успоредно на брега и се вгледа във вълновата линия, ще му е трудно да установи докъде се разпростира този фронт и къде се прекъсва на отделни вълни, различаващи се по скорост, форма, сила и посока.

Впрочем не е възможно да се наблюдава една вълна, без да се вземат предвид сложните взаимодействия, които участвуват в образуването ѝ, както и не по-малко сложните, които тя поражда. Тези взаимодействия непрекъснато се променят, поради което една е винаги различна от друга, но вярно е също, че всяка вълна е еднаква с друга

някоя вълна, макар невинаги съседна или следваща я. Иначе казано, има форми и редувания, които се повтарят, независимо от това, че са неравномерно разпределени в пространството и времето. А тъй като онова, което господин Паломар възнамерява да прави в този момент, е просто да види една вълна, т.е. да улови всички нейни едновременни компоненти без изключение, той решава да спре погледа си върху движението на водата, която се блъска в брега, за да открие аспекти, които преди не е доловил. Веднага щом установи, че гледката се повтаря, ще знае, че е видял всичко онова, което е искал да *види*, и ще може да прекъсне заниманието си.

Като човек нервен, който живее в един трескав и напрегнат свят, господин Паломар се опитва да обуздае връзките си с външния свят и за да се защити от всеобщата неврастения, прави всичко възможно да постави усещанията си под контрол.

Приближавайки се към него, гърбицата на вълната се издига в една точка по-високо отдругаде и именно там гребенът ѝ започва да се облива в бяло. Ако това се случи на известно разстояние от брега, пяната има време да обвие себе си и да изчезне, сякаш е била погълната, и в същото време да се появи отново и да залее всичко, но този път изниквайки отдолу подобно на бял килим, който плъзва по плажа в очакване да пресрещне следващата вълна. Но докато човек очаква вълната да се затъркаля по килима, забелязва, че нея вече я няма — останал е само килимът, а и той бързо изчезва, превръща се в бляскав мокър пясък, който се отдръпва, сякаш отблъснат от разпростиращия се във вълнообразна линия сух и матов пясък.

В същото време следва да се отбележат отдръпванията на фронта, където вълната се разделя на две крила — едното, което се стреми към брега от дясно на ляво, а другото — от ляво на дясно, като точката на тяхното разделяне или събиране е обратният, вътрешен връх, който следва придвижването на двете крила, но той е винаги задържан по-назад и зависим от последователното им наслагване, докато не го настигне друга голяма вълна, която е също раздвоена между събирането и разделянето, а после друга, още по-силна вълна, която разплита възела, разсичайки го.

Като взима за модел рисунька на вълните, плажът образува едва забележими пясъчни езици, които се издължават в наноси, залети от водата така, както теченията ги очертават и заличават при всеки

прилив и отлив. Господин Паломар е избрал точно един от тези подводни езици като точка на наблюдение, защото вълните тук удрят косо от едната и от другата страна и прескачайки полузалятата повърхност, се сблъскват с ония, които идват отсреща. Тоест за да разбере как изглежда една вълна, той трябва да държи сметка за тези тласъци в противоположни посоки, които донякъде се уравновесяват и донякъде се сумират, предизвиквайки всеобщ сблъсък на всички тласъци и противотласъци при обичайното разливане на пяната.

Сега господин Паломар се опитва да ограничи полето на действието си. Ако вземе под наблюдение един квадрат, да кажем десет метра брегова линия на десет метра море, той може да обхване всичките вълнови движения, които тук се повтарят с различна честота в даден интервал от време. Трудността се състои в наблюдението на границите на този квадрат, защото, ако Паломар приеме линията на една издигаща се и приближаваща вълна за най-отдалечена от себе си страна, тази линия, издигайки се, докато приближава към него, скрива от погледа му всичко, което е зад нея и ето че взетото под наблюдение пространство се преобръща и в същото време се деформира.

Така или иначе, господин Паломар не пада духом и всеки момент смята, че е успял да отбележи всичко онова, което е могло да се отбележи от неговата точка на наблюдение, но после все изскача нещо, което не е предвидил. Ако не беше това негово нетърпение да достигне пълен и окончателен резултат, гледката на вълните щеше да бъде отморяващо занимание, което би го спасило от неврастенията и инфаркта, а може би и от ключа за овладяване на света, свеждайки последния до най-прост механизъм.

Но при всеки опит да даде определение на този ограничен модел, той трябва да се съобразява с някоя нова, дълга вълна, задала се неизвестно откъде, която връхлита върху плитчините, влачейки след себе си нисък, пенлив гребен. Подскоците на вълните, които се разбиват на брега, не смущават равномерния устрем на този плътен гребен, който ги реже под прав ъгъл, без да е ясно откъде е дошъл, нито къде отива. Може би лек източен вятър е задвижил морската повърхност напречно на тласъка, който иде от дълбочините на откритото море, но тази вълна, породила се от вятъра, обира при преминаването си и страничните водни тласъци, отклонява ги и повлича в своята посока. Така продължава да нараства и набира сила,

докато при сблъсъка си с насреещните вълни полека-лека не затихне и изчезне окончателно или не се усуче, смесвайки се с една от многото династии вълни под ъгъл, запратена към брега заедно с тях.

Когато човек насочи вниманието си върху едно явление, то изскача на преден план и запълва цялата картина, както става с някои рисунки — затвориш ли за миг очи, след като ги отвориш, перспективата ти изглежда различна. Така и сега при кръстосване на вълновите гребени, насочени в различни страни, общият рисунък се оказва раздробен на отделни квадрати, които ту изплуват, ту изчезват. Нека добавим, че отливът на всяка вълна има своя сила, която възпира прииждащите вълни. И ако насочим вниманието си към този тласък в обратна посока, ще добием впечатлението, че истинското движение на водата е онова, което тръгва и отива към открито море.

Да не би същинският резултат, който господин Паломар преследва, да се крие в желанието му да тласне вълните в обратна посока, да преобърне времето наопаки, да открие същността на света извън сетивните и мисловните навици? Не, той усеща само леко главозамайване, нищо повече. Силите, които тикат вълните към брега, вземат превес — наистина сега те доста са наедрили. Дали вятърът не се е обърнал? Тежко на господин Паломар, ако картината, която старателно е успял да сглоби, се разклати, раздроби и разпръсне. Само ако успее добре да запомни вкупом всички прояви, образи на една вълна, ще може да пристъпи към втората фаза на операцията — да разпростре това познание върху цялата вселена.

За целта е достатъчно да не загуби търпение, нещо, което за жалост скоро го сполетява. Господин Паломар се отдалечава от плажа с опънати нерви, така както е дошъл, и още по-несигурен във всичко.

ГОЛИЯТ БЮСТ

Господин Паломар върви по пустия плаж. Рядко среща летовници. Млада жена се е изтегнала на пясъка и пече на слънцето голия си бюст. Понеже е човек дискретен, господин Паломар обръща поглед към морската шир. Знае, че в подобни положения, ако усетят, че приближава непознат, жените често бързат да се покрият, и това му се струва лошо, защото за жената, която спокойно се пече на слънцето, е

неприятно, а минаващият мъж се чувства като досадник; защото табуто на голотата е нещо безспорно; защото половинчато приетите условности вдъхват несигурност и непоследователност в държането вместо непринуденост и откритост.

Затова в момента, в който отдалеч види да се очертава бронзово-розовият облак на някой женски бюст, той бърза да заеме такова положение с глава, че траекторията на погледа му да увисне в празното пространство и да осигури културното му поведение по отношение на невидимата граница, която заобикаля хората.

„Но постъпвайки така — мисли той, докато отминава и очните му ябълки отново започват да се въртят свободно, защото хоризонтът вече е чист, — аз афиширам отказа си да видя, тоест допринасям за убеждението, че не е редно да се вглеждаме в един гол бюст. С други думи, установявам един вид мисловна преграда между очите си и онзи бюст, който от проблясъка, влязъл периферно в зрителното ми поле, ми се е сторил свеж и приятен за окото. Значи отказът ми да погледна предполага, че си мисля за онази голота, вълнувам се, а това в края на краищата е също нетактично и отживяло поведение.“

Завръщайки се от своята разходка, Паломар минава отново покрай онази летовничка, но този път втренчено гледа напред, като оставя погледа му да се плъзга равнодушно по пенливите вълни на отлива, по лодките, изтеглени на сухо, по опънатия чаршаф от пяна на пясъка, по заобления бюст от светла, незагоряла кожа с кафеникав ореол около зърната, по профила на потъналия в сива мараня бряг.

„Ето — разсъждава, доволен от себе си, докато продължава да върви, — постъпих така, сякаш бюстът е напълно погълнат от пейзажа и погледът ми не тегне върху него повече от погледа на чайка или на моруна.“

„Но дали е правилно да постъпвам така? — продължава да разсъждава той. — Не е ли това принизяване на човешката личност към вещите и което е по-лошо, приемане за вещь онова, което в личността е специфично за женския пол? Не увековечавам ли принципа за мъжкото превъзходство, пуснало корен с годините, следствие на една долна привичка?“

Обръща се и тръгва обратно. Сега, докато взорът му се рее безпристрастно по плажа, щом бюстът на жената влезе в зрителното му поле, той взима мерки погледът му да бъде непродължителен,

плъзгащ се, уклончив. Погледът напредва, докато докосне изпънатата кожа, отдръпва се с тръпка, сякаш почувствувал различеното въздействие на гледката и особената стойност, която тя придобива, и за момент остава увиснал във въздуха, описвайки извивката на бюста от известно разстояние — равнодушно, но в същото време покровителствено, за да се измести тутакси, сякаш нищо не е било.

„Така, смятам — Мисли си Паломар, — че положението ми се изяснява докрай, без каквито и да е недоразумения. А не би ли могло беглият ми поглед да се схване като отношение на превъзходство, като подценяване на това, което представлява и означава един женски бюст, все едно че го поставям встрани, извън или в скоби? Ето че отново отправям бюста в полусянката, където са го държали като грях цели векове на лицемерно целомъдрие и прикрита похотливост...“

Подобно тълкуване противоречи на най-добрите намерения на Паломар, който, макар да принадлежи към едно зряло поколение, свикнало да приобщава голотата на женския бюст към идеята за любовната интимност, все пак приветствува промяната в нравите както заради това, че тя отразява един по-открит манталитет на обществото, така и защото гледката му е приятна. Да, именно това непредубедено разсъждение той би желал да изрази с погледа си.

Обръща се кръгом. С решителни крачки се запътва към жената, изтегнала се на слънце. Сега погледът му, плъзгайки се разсеяно по плажа, се спира върху бюста с особена почтителност и бърза да го обгърне в порив на благосклонност и благодарност за всичко, което го радва в този ден: слънцето и небето, превитите пинии и дюните, златистите пясъци, крайморските рифове, облаците и водораслите, космосът, който се върти около тези позлатени полукълба.

Това би трябвало да е достатъчно, за да успокои самотната летовничка и да я предпази от двусмислени изводи. Но едва-що Паломар понечва да се приближи, тя рязко се изправя, закрива голотата си, измърморва нещо гневно и се отдалечава, свивайки рамене, сякаш бърза да се отърве от досадното ласкателство на сатир.

„Мъртвата тежест на една безнравствена традиция пречи да се оценят справедливо дори най-възвишените намерения“ — заключава горчиво Паломар.

СЛЪНЧЕВ МЕЧ

Отражението в морето се образува, когато слънцето се снижава — едно ослепително петно, съставено от безброй плаващи, блещукащи иглици, се разпростира от хоризонта към брега. Тази мрежа от светлинки поглъща синия цвят на морето, което потъмнява. В контражур белите лодки стават черни, загубват плътност и форма, сякаш и те погълнати от тази бляскава мозайка.

Това е часът, в който мудният господин Паломар отива привечер да плува на спокойствие. Влиза във водата, отделя се от брега и отражението на слънцето се превръща в искрящ меч, който тръгва от хоризонта и стига до него. Господин Паломар плува в меча или по-точно мечът остава все пред него, отдръпва се при всеки негов замах и не позволява да бъде достигнат. Там, докъдето стигат ръцете му, морето си възвръща матовия вечерен цвят, който отзад стига до брега.

Докато слънцето залязва, ослепително бялото отражение се оцветява в злато и мед. И накъдето господин Паломар да се отмести, върхът на този остър позлатен триъгълник е самият той; мечът го следва и сочи към него като стрелката на часовник, чиято ос е слънцето.

„Това е специален дар на слънцето лично за мен“ — е склонен да мисли господин Паломар или по-точно егоцентричният и самолюбив Аз в него. Но депресивният и самонараняващ Аз, който съжителствува с другия, възразява: „Всички, които имат очи, виждат следващото ги отражение, илюзията на чувствата и ума ни държи винаги в плен.“ Намесва се и трети съквартирант, един по-безпристрастен Аз: „Както и да е, ще рече, че съм част от чувстващите и мислещите субекти, годни да установят връзка със слънчевите лъчи, да тълкуват и преценяват възприятията и заблудите.“

Всеки летовник, който по това време плува на запад, вижда ивицата светлина да се насочва към него, за да угасне малко преди точката, в която плуващият поставя ръката си: всеки има свое отражение, чиято посока важи само за него и се измества с него. От двете страни на отражението синьото на водата е по-тъмно. „Дали тъмното е единствената неилюзорна проява, за разлика от всичко останало? — пита се господин Паломар. Но мечът се набива в очи еднакво на всички, няма как да бъде избегнат. — Дали това, което е общо за всички ни, не е именно онова, което всеки от нас притежава като изключително негово?“

Сърфове се плъзгат по водата, режейки косо вятъра от сушата, който се надига в този час. Изправени фигури държат реда с изпънати ръце като стрелци с лък и задържат въздуха, който плющи в платното. Когато прекосяват отражението, ето че сред златото, което ги обгръща, цветовете на платното избледняват, а профилът на телата сякаш потъва в нощта.

„Всичко това се извършва не върху морето или на слънцето, а в главата ми, в лабиринта между очите и мозъка — мисли си плувецът Паломар. — Плувам в ума си, само там съществува този светлинен меч и това е, което ме привлича. Тази е моята същност, единственият елемент, върху който съзнанието ми може да се разпростре по някакъв начин.“

Но той си мисли и друго: „Не мога да го достигна, този меч е все отпреде ми, не може да бъде вътре в мен и същевременно нещо, в което плувам, а видя ли го, оставам извън него, и той — извън мен.“

Движенията на ръцете му са станали несигурни, уморени, сякаш всички тези размишления вместо да подсилят удоволствието му да плува в отражението, го развалят, карат господин Паломар да изпитва някакво притеснение, някаква вина, едва ли не обреченост. Но това е също отговорност, от която не може да убегне — мечът съществува единствено защото той е там; ако си отиде, ако всички плувци се върнат на брега или само обърнат гръб на слънцето, какво ще стане със светлинния меч? В разпадащия се свят онова, което би желал да спаси, е най-крехкото: този морски мост между очите му и залязващото слънце. Господин Паломар няма повече желание да плува, студено му е, но продължава: сега е длъжен да остане във водата, докато слънцето изчезне.

Тогава си мисли: „Ако виждам отражението, мисля го и плувам в него, то е, защото от другия край се намира слънцето, което мята своите лъчи. Значение има само произходът на това, което погледът ми не може да издържи, освен в смекчен вид както при този залез. Всичко останало е отражение сред отраженията, включително и аз.“

Преминава призрактът на някакво платно; сянката на човека, изправен като мачта, се плъзга сред бляскавата мозайка. „Ако не беше вятърът, тази клопка, съставена от пластмасови сглобки, кости, човешки сухожилия и найлонови шкотове, нямаше да се държи на повърхността; вятърът е този, който я прави плавателен съд,

притежаващ своя цел и намерение; само вятърът знае къде отиват сърфът и сърфистът“ — мисли си той. Какво облекчение би било за него, ако би успял да заличи своя пристрастен и мнителен Аз, убеждавайки се в съществуването на едно начало, от което произхожда всичко! Или едно-единствено и абсолютно начало, от което произтичат действията и формите, или определен брой отделни начала, силови линии, които се пресичат, давайки форма на света такъв, какъвто изглежда, единствен във всеки отделен миг?

„... вятърът също, разбира се, и морето, масата вода, която придържа плуващите тела като мен и дъската на сърфа“ — мисли си господин Паломар, отпуснат по гръб върху водата.

Сега преобърнатият му поглед наблюдава бягащите облаци и гористите върхове на хълмовете. Собственият му Аз също е преобърнат в елементите: небесния огън, движещия се въздух, водата люлка и земята поддръжница. Това ли е природата? Нищо от това, което той вижда, не съществува в природата: слънцето не залязва, морето няма този цвят, формите са ония, които светлината отразява в ретината на окото. С неестествени движения на краиниците си той плува сред призраците; човешки фигури в неестествени положения, изместващи тежестта си, сякаш използват не вятъра, а геометричната абстракция на един ъгъл, заключен между вятъра и наклона на едно изкуствено съоръжение, с което се плъзгат по гладката повърхност на морето. Не съществува ли природа?

Плуващият Аз на господин Паломар е потопен в един безплътен свят, то е точка на пресичане на силови линии, векторни диаграми, на снопове прави, които се събират, разделят, пресичат. Но вътре в него остава една точка, в която всичко съществува по друг начин, като възел, като съсирек, като оток, сиреч усещането, че си тук, но би могъл и да не си, че си в един свят, който би могъл да не съществува, но го има.

Една неканена вълна смуцава гладкото море; един скутер изскача с гръм и бързо отминава, разливайки нафта и подскачайки на плоския си корем. Воалът от мазни шанжираци отражения на нафтата се разпростира, полюшвайки се върху водата. Тази материална същност, която липсва на слънчевия блясък, не може да бъде поставена под съмнение поради следата от физическото присъствие на човека, който оставя след себе си шлейф от изхвърлено гориво, отпадъци от

изгарянето, неусвоими остатъци, смесвайки и умножавайки живота и смъртта наоколо си.

„Това е моята естествена среда — мисли господин Паломар, — за която не става дума дали да приема, или да отхвърля, защото мога да съществувам само сред нея.“ А ако участието на живота на земята вече е решено? Ами ако бягството към смъртта стане по-силно от всяка възможност за спасение?

Голямата самотна вълна бърза да се разбие в брега; и там, където изглежда, че има само пясък, чакъл, водорасли и дребни късчета от мидени черупки, отдръпващата се вода сега разкрива ивица плаж, посипан с тенекиени кутии, костилки, презервативи, мъртви риби, пластмасови бутилки, ходила на дървени сандали, спринцовки, черни катранени петна.

Подет и той от вълната на скутера, пометен от прилива с отпадъци, господин Паломар изведнъж се чувства отпадък сред отпадъците, труп, търкалян по плажовете-бунища на континентите-гробница. Ако нечие око, освен изцъкления поглед на мъртвите, не загледа повърхността на земноводния глобус, мечът не ще заблести отново.

Но щом човек се замисли, ще разбере, че подобно положение не е нещо ново — от милиони векове слънчевите лъчи са докосвали водата, преди още да съществуват очи, които да ги видят.

Господин Паломар плува под водата, после изплува и ето го пак меч! Имало едно време едно око, което излязло от морето и мечът, който го очаквал там, можел най-после да покаже остротата на своя връх и светкавицата на своя блясък. Били създадени един за друг, мечът и окото; а може би не раждането на окото било породило меча, а обратното, защото мечът не можел без око, което да гледа върху му.

Господин Паломар си мисли за един свят без него — за онзи безкраен свят преди неговото раждане, и за онзи — много по-мрачен — след неговата смърт; опитва се да си представи света преди очите, преди каквото и да е око; опитва се да си представи също един свят, който вследствие на катастрофа или бавно разпадане би останал сляп. Какво става (е ставало или ще стане) в такъв свят? От слънцето тръгва един меч, отразява се върху спокойното море, заблестява в трепкащата вода и ето че материята поглъща светлината, променя се в жива тъкан и изведнъж се появява едно око, множество очи...

Сега всички сърфове са изтеглени на брега и последният премръзнал летовник на име Паломар излиза от водата. Убедил се е, че мечът съществува и без него. Накрая се избърсва с хавлиена кърпа и тръгва към къщи.

ПАЛОМАР В ГРАДИНАТА

ЛЮБОВНИТЕ ИГРИ НА КОСТЕНУРКИТЕ

В двора има две костенурки, мъжка и женска. „Чак! Чак!“ Удрят се черупките им една в друга. Сега е любовният сезон. Скрит, господин Паломар дебне.

Мъжката бута женската от страни, все около бордюра на плочника. Женската като че устоява на атаката или поне показва ленива неподвижност. Мъжката е по-дребна, но по-активна, дори изглежда по-млада. Опитва последователно да се качи изотзад, но черупката на женската е наклонена и мъжката се плъзга по нея.

Сега, изглежда, успява да застане правилно: нанася ритмични удари, на интервали; при всеки удар издава въздишка, почти вик. Женската стои с предни крачета впити в земята, което я кара да повдига задницата си. Мъжката дращи с предните си крачета по черупката ѝ, като протяга врата си напред и държи, устата си отворена. Проблемът при тези черупки е, че няма къде да се захванеш, така че крачетата все се хлъзгат.

Сега тя му бяга, той я гони. Не че тя е по-бърза или решена да му се изплъзне. За да я задържи, той леко я хапе по едното краче. Тя не се сърди. Всеки път, когато спре, мъжката се опитва да се качи, но тя прави малка крачка напред и той се изхлузва, удряйки члена си в земята. Членът му е доста дълъг, свределовиден и, изглежда, с него той успява да я достигне, макар дебелината на черупките и неудобното положение да ги отделят. Не може да се каже колко от тия атаки постигат целта си, колко се провалят, колко са само игра, театър.

Лято е, градината е гола, освен ъгъла със зеления ямин. Ухажването се състои в много обиколки на полянката, с преследвания, бягства, схватки, но не с крачета, а с черупки, които чукат с глух звук. Женската опитва да се завре в стъблата на ясмина; вярва — или иска другите да повярват, — че има намерение да се скрие; всъщност този е най-сигурният начин да бъде блокирана от мъжката, заклещена

безвъзвратно. Сега е възможно той да е вкарал члена си както трябва, но този път и двете не помръдват, мълчаливи.

Какви са усещанията на две костенурки, които се съвкупяват — това господин Паломар не може да си представи. Наблюдава ги със студено внимание, сякаш се касае за две машини: две електронни костенурки, програмирани да се съвкупяват. Какво е ерос, ако на мястото на кожата има плочки от кост и люспи от рог? Но и това, което наричаме ерос, не е ли програма, не телесните ни машини, по-сложна, защото паметта поглъща послания на всяка кожна клетка, на всяка молекула на нашите тъкани, и ги размножава, комбинирайки ги с импулсите, предадени от зрението, и с тези, възбудени от въображението? Разликата е само в броя на участващите вериги: от нашите приемници тръгват милиарди жици, свързани с компютъра на чувствата, на обусловеностите — връзки на човек с човек... Еросът е програма, която се провежда в електронните лабиринти на ума, но умът е също кожа, докосната, видяна, запомнена кожа. А костенурките, затворени в безчувственото си калъфче? Липсата на сетивни стимули може би ги принуждава да водят съсредоточен, напрегнат умствен живот, тласка ги към едно избистрено вътрешно познание... Може би еросът на костенурките е подчинен на абсолютни духовни закони, докато ние сме пленници на едно съоръжение, което не знаем как функционира, податливо на повреди и засечки, на неконтролируеми ускорения...

По-добре ли се разбират костенурките помежду си? След десетина минути на съвкупление двете черупки се отделят. Тя отпред, той отзад, започват отново да обикалят около полянката. Сега мъжката остава малко встрани, от време на време драска по нейната черупка с краче, опитва се да се качи отново, но някак неубедително. Връщат се под ясмина. Той леко хапе крачето ѝ, все в същата точка.

СВИРНЯТА НА КОСА

Господин Паломар има щастието да прекарва лятото на място, където пеят много птички. Докато седи в лежащ стол и „работи“ (наистина той има също това щастие, че работи на места и в положения, които иначе отговарят на пълна почивка; или по-точно

наказан е да не престава никога да работи, дори излегнат под дърветата в една августовска сутрин), невидими сред клонките, птиците разливат наоколо му репертоар от най-различни звукови прояви, потапят го в едно променливо, непродължително и насечено акустично пространство, в което обаче се установява равновесие между различните звуци, защото ни един от тях не се издига над другите по сила и честота, а всички се вплитат в еднородна шумотевица, поддържана не от хармонията, а от лекотата и бистротата. Концертът трае, докато в най-горещия час жестокото множество на насекомите не наложи пълното си господство над трептенията на въздуха, завладявайки последователно измеренията на времето и пространството с оглушителното и непрестанно църкане на щурците.

Песента на птиците заема променлив дял от слуховото внимание на господин Паломар: той ту я отдалечава, като компонента на основната тишина, ту се мъчи да различи песен от песен, групирайки ги в категории с нарастваща сложност: кратки чуруликания, трели от две ноти, една кратка, друга дълга, къси писукания, цвърчене, водопади от ноти, които се изсипват и спират изведнъж, къдрици от модуляции, които се увиват около себе си, и така нататък.

Господин Паломар не успява да стигне до друга, не тъй обща класификация — не е от онези хора, които, докато слушат знаят коя песен на кое птиче принадлежи. Новото познание, с което може да се похвали човешкият род, не включва познанието, предаващо се по пряк, устен път, и един път изгубено, не може да се придобие и предаде отново; никаква книга не може да ни научи на онова, което се усвоява в детството, ако човек даде ухо на песента и се взре в полета на птиците, подпомогнат от някой, който знае точно да им даде име. Вместо култа към изброителната и класификаторска точност Паломар по-рано предпочиташе непрестанното преследване на една несигурна точност при определяне на модуляциите, променчивостта и съставността на мелодията, тоест — неопределимото. Сега е склонен на противоположния избор и следвайки нишката на мислите, събудени от песента на птиците, животът му се струва поредица от пропуснати случаи.

Сред всички птичи песни се откроява свиркането на коса, различимо от всяко друго. Косовете пристигат късно следобед; те са два, явно семейство, може би същото от миналата година, от всички

предишни години. Всеки следобед, щом чуе някой да подсвирква на две ноти като човек, който иска да извести за своето пристигане, господин Паломар вдига, глава и търси наоколо си кой го вика; после си спомня, че това е часът на косовете. Скоро ги забелязва: вървят по поляната, сякаш истинското им призвание е това на земните двукраки, които се забавляват да установят аналогии с човека.

Свиркането на косовете има тази особеност, че е същото като това на човека, по-точно на човек, който не го бива много да свирка, но е решил, че в случая има сериозно основание да свирне, без никакво намерение да продължава, затова го върши решително, но скромно и вежливо, което му осигурява благосклонността на оня, дето го слуша.

Малко след това свиркането се повтаря от същия кос или от съпругата му, но сякаш за пръв път му идва наум да свирне; ако е диалог, то всяко подсвиркване идва след дълго размишление. Но дали е диалог, или всеки кос свири за себе си, а не за някой друг? Така или иначе, не става ясно дали се касае за въпроси и отговори (когато отговаря на друг или на себе си) или за потвърждение на нещо, което е винаги едно и също (собственото си присъствие, принадлежността си към вида, към пола, към територията). Може би значението на тази единствена дума се състои в повторението ѝ от друг свиркащ клон, за да не бъде забравено в паузата на мълчание.

Или пък целият диалог се състои в обръщението към другия: „Аз съм тук“, а продължителността на паузите добавя към фразата значението на едно „още“, сякаш иска да каже „още съм тук, винаги съм тук“. А ако значението на посланието е в паузата, а не в свиркането? Ако косовете разговарят чрез мълчанието? (В този случай свиркането би било само пунктуационен знак, една формула, нещо като „приемам и приключвам“ при телеграфните съобщения.) Едно мълчание, на вид еднакво с друго мълчание, би могло да изразява сто различни намерения, както впрочем и едно свиркане; винаги е възможно да се разговаря, било като се мълчи, било като се свирка — проблемът е разговарящите да се разбират. Или никой никого не разбира: всеки кос смята, че е вложил в свиркането си един основен смисъл, който само той разбира; другият му отвръща нещо, което няма никаква връзка с онова, което оня е казал — води се диалог между неми, един разговор без начало и без край.

Но дали човешките разговори са по-различни? Госпожа Паломар е също в градината и полива великденчетата. Казва:

— Ето ги. Плеонастично изказване (подразбира се, че мъжът ѝ вече гледа косовете), иначе (ако не ги беше видял) неразбираемо, но целящо да установи приоритета ѝ при наблюдение на косовете (защото фактически тя първа ги е открила и първа е посочила на мъжа си техните навици) и да подчертае неизбежността на техните появи, вече толкова пъти отбелязани от нея.

— Шшт — казва господин Паломар явно за да попречи на жена си да ги изплаши, като говори на висок глас (излишна забележка, защото съпрузите косове вече са свикнали с присъствието и гласовете на съпрузите Паломар), но в действителност — за да оспори предимството на жена си, изтъквайки, че е много по-загрижен за косовете, отколкото жена му.

Тогава госпожа Паломар казва:

— От вчера е пак суха — имайки предвид пръстта на лехата, която полива; напълно излишно съобщение, целящо, променяйки темата, да покаже по-голяма и непринудена фамилиарност с косовете от тази на мъжа ѝ. Впрочем господни Паломар успява да извлече от репликите една обща картина на спокойствие и е благодарен за това на жена си, защото, ако тя му потвърди, че за момента няма нищо по-важно, за което да се тревожи, той може да остане погълнат от своята работа (или псевдоработа). Остава да изтече една минута и на свой ред се опитва да изпрати някакво успокояващо послание, за да осведоми жена си, че работата му (или суперработата му) протича обичайно; за тази цел той издава поредица от пухтения и мърморения:

— ... Ама че... сега пък... да... дявол да го вземе... — Пояснения, които в общност предават и посланието „много съм зает“, в случай че последната реплика на жена му е съдържала загатнат упрек от типа: „Би трябвало и ти да се погрижиш за поливането на градината.“

Предпоставка за тези словесни размени е идеята, че отличният сговор между съпрузите позволява те да се разбират, без да влизат в тънкости и подробности. Но този принцип бива приложен на практика от двамата по различен начин: госпожа Паломар се изразява със завършени фрази, макар често загадъчни, за да постави на изпитание готовността на мъжа си към умствени асоциации, налагайки му своя

начин на мислене (нещо, в което невинаги успява), затова пък господин Паломар оставя да изплуват от лаконичността на вътрешния му монолог разпилени членоразделни звуци, разчитайки, че ще изпъкнат поне светлосенките на душевното му състояние, ако не очевидността на едно изказано чувство.

Госпожа Паломар обаче отказва да приеме тези мърморения като разговор и за да подчертае своето неучастие, казва тихо:

— Шшт!... Плашиш ги... — като прехвърля на мъжа си същото мълчание, което той е смятал в правото си да ѝ наложи. По този начин тя отново потвърждава своето първенство по отношение на заинтересоваността си към косовете.

След като е отбелязала тази точка в своя полза, госпожа Паломар се отдалечава. Косовете кълват по поляната и явно преценяват диалозите между съпрузите Паломар като еквивалент на собственото си свиркане. „Не ни остава друго, освен и ние да почнем да свиркаме“ — мисли си господин Паломар. Сега той, за когото различието между човешкото поведение и остатъка от всемира винаги е било избор на терзание, открива една многообещаваща перспектива за мисловна дейност. И ето че еднаквото свиркане на човека и коса му се струва като мост, прокаран над пропастта.

Ако човек би вложил в свиркането всичко онова, което обикновено поверява на словото и ако косът модулира в свиркането си всичко наказано, което предполага състоянието му на природно същество, ще е направена първата крачка, която да запълни разделението между... между какво и какво? Природа и култура? Мълчание и слово? Господин Паломар все се надява, че мълчанието съдържа нещо повече от онова, което изговорът може да каже. Ами ако езикът наистина е крайната точка, към която се стреми всичко онова, което не съществува? Или ако всичко, което съществува, е изговор още от началото на всемира? Тук господин Паломар отново е обзет от мъчително неспокойствие.

След като внимателно е изслушал свиркането на коса, той се опитва да го повтори колкото може по-вярно. Следва учудено мълчание, сякаш неговото послание изисква внимателно проучване; после прозвучава също такава свиркане, което господин Паломар не знае дали е отговор за него или доказателство, че свиркането му е тъй

различно, че косовете въобще не са му обърнали внимание и подхващат диалога помежду си, сякаш нищо не е било.

Продължават да свиркат и да си задават, учудени, въпроси, той и косовете.

БЕЗКРАЙНАТА ПОЛЯНА

Около къщата на господин Паломар има поляна. Това не е мястото, където естествено би трябвало да има поляна, така че тя е изкуствено творение, съставени от естествени творения, тоест треви. Поляната има за цел да представлява природата и това става, като присъщата за мястото природа се замени с естествена — но изкуствена по отношение на мястото — природа. Впрочем това струва пари; поляната изисква разходи и безкраен труд, за да бъде засявана, поливана, наторявана, плевена, косена.

По поляната расте венерин косъм, райграс и детелина. Такава е била сместа, разделена на равни части, с която е била засята площта. Нисък и пълзящ, венериният косъм бързо е взел надмощие — килимът му от кръгли меки листенца се простира, приятен за ходилото и окото. Но дебелината на растителността на поляната идва от остриите стръкове на райграса, ако не са много редки и ако не са израсли, преди да бъдат подстригани. Детелината пък се показва неравномерно, тук две-три снопчета, там нищо, по-надолу — цяло море; расте буйно, докато не се отпусне, защото перката на листото тежи и огъва тънкото стъбълце. Резачката напредва и оглушително боботи, при което опияняващ мирис на прясно сено изпълва въздуха. Скосената трева си възвръща първичната бодливост, но въртящите се ножове разкриват голи места, оплешивели кръгове, жълти петна.

За да изглежда както следва, поляната трябва да бъде еднообразна зелена площ — неестествен резултат, който поляните, създадени от природата, постигат естествено. Ако се огледа педя след педя, тук става ясно къде не стига автоматичната пръскачка, къде водата бие постоянно и кара корените да загиват, къде добрата поливка е от полза за плевелите.

Клекнал на поляната, господин Паломар скубе плевелите. Едно глухарче се е хванало за почвата с назъбените си, гъсто оплетени

листа; ако се издърпа стъблото му, то остава в ръцете на човек, а корените — впити в земята. Налага се с вълнообразно движение на ръката да се обхване цялото растение и внимателно да се изтеглят брадите от земята, макар заедно с буци пръст и нежни стръкове трева, почти задушени от съседа завоевател. След това да се захвърли натрапникът там, където не може да пусне корени или да разпръсне семена. Когато човек почне да скубе трескот веднага вижда до ръката си друг трескот, малко по-натам трети, още по-натам четвърти. Накратко казано, този пояс от тревен килим, който човек се е надявал да изплеви набързо, се оказва истинска джунгла.

Но само плевели ли има на поляната? Бедата е, че те така гъсто са се оплели с благородните растения, че е невъзможно да бъдат отделени и изтръгнати. Сякаш между посевните и диворастящите треви се е установило съучастническо споразумение, едно преодоляване на бариерите, наложени от неравенството по рождение, една примиренческа търпимост към падението. Някои от плевелите нямат сами за себе си никакъв зловреден или неприятен вид. Защо тогава да не бъдат допуснати по право в семейството на обработваемите растения? Този е пътят, който води към отказа от „английска ливада“ и кара човек да склони на „селска поляна“, оставена на самотек. „Рано или късно трябва да направим своя избор“ — мисли господин Паломар, но му се струва, че не може да вземе решение. В зрителното му поле изскача една цикория, един пореч. Той ги изкоренява.

„Естествено, като отскубнеш тук-там някой плевел, не разрешаваш въпроса. Би трябвало — мисли той — да се подходи така: да се вземе един квадрат от поляната, метър на метър, и да се прочисти от всичко, което не е детелина и райграс. После да се мине към друг квадрат. Или не, да се избере квадрат образец. Да се изброи колко са стръковете трева в него, от кой вид са, как са разпределени на тази площ. Въз основа на това изчисление ще се стигне до статистическо познание на поляната, при установяване на което...“

Но съвсем излишно е да се броят стръковете трева, човек никога не ще узнае броя им. Поляната няма ясно очертани граници, в нея има една ивица, където не расте трева, но малко по-натам се показва някой стрък, после — гъста тревна бабуна, след това един по-оголен край. Те още ли са част от поляната, или не? Другаде крайт на гората навлиза в

поляната и не може да се каже кое е поляна, кое храсталак. Но и там, където има само трева, човек не знае кога да престане да брои — между тревичка и тревичка винаги е покълнало някакво листенце, което едва се показва от земята и чийто корен представлява бял косъм, който почти не се вижда; само преди минута човек е могъл да го подмине, но сега трябва да брои и него. Междувременно други два стръка, които допреди малко са изглеждали леко жълти, сега са напълно повехнали и трябва да се заличат от сметката. А има тревни стръкове, отрязани наполовина или издъно, изпокъсани листенца... Сумираните десетични знаци не правят цяло число, остава един незначителен процент на отчасти опустошени, отчасти живи плевели, превърнали се в тинеста маса, в храна за другите растения, в хумус...

Поляната е общност от трева — така трябва да се приеме проблемът, — която включва една подобност от култивирани треви и друга подобност от плевели; точка на пресичане на двете подобности е наличието на спонтанно израслите треви, но принадлежащи към засетите и следователно неразличими от последните. На свой ред двете подобности включват различните видове, всеки от които е една подобност, или по-ясно казано общност, която включва подобността на собствените си принадлежащи, които принадлежат също към поляната и подобността на растенията извън поляната. Духа вятър, хвърчат семенца и прашец, връзките между общностите се объркват...

Паломар вече е преминал към друг ред на мисли. Дали „поляната“ е това, което виждаме, или виждаме една тревичка плюс една тревичка, плюс една тревичка?... Това, което наричаме „да видиш поляната“, е само резултат от приблизителните ни и груби сетива; една общност съществува само когато е образувана от различни елементи. Не е нужно да се броят, числото е без значение; важното е само с един поглед човек да обхване отделните тревички, една по една, в техните различия и особености. И не само да ги види, а да ги помисли. Вместо да мисли „поляна“, да мисли онова стъбълце с две детелинови листенца, онзи малко прегърбен, островърх лист, онзи тънък щит...^[1]

Паломар се е разсеял, вече не скубе плевелите, не мисли повече за поляната — мисли за всемира. Опитва се да приложи към всемира всичко онова, което си е мислил за поляната. Всемирът като редовен и организиран космос или като хаотично размножение. Може би

завършеният, но неизброим всемир, непостоянен в своите граници, разкриващ в себе си други всемири. Всемирът като общност на космически тела, мъглявини, небесен прах, силови полета, пресичания на полета, общност на общности...

[1] Вид съцветие. — Б.пр. ↑

ПАЛОМАР ГЛЕДА НЕБЕТО

СЛЕДОБЕДНА ЛУНА

Никой не поглежда следобедната луна, а в този момент тя има най-много нужда от нашето внимание, тъй като нейното съществуване е още проблематично. Тя представлява белезникава сянка, която се откроява на яркосиньото небе, изпълнено със слънчева светлина. Кой може да ни увери, че и този път ще успее да се сдобие с форма и блясък? Тъй крехка е, тъй бледа и тънка; само от едната си част започва да добива очертания, ясни като извивката на сърп, а останалото е пропито изцяло от небесен цвят. Прилича на прозрачна, полуразтворена таблетка; само че тук белият кръг не се разпада, а се съгъстява за сметка на сиво-сините сенки и петна, за които не се разбира дали принадлежат към лунната география, или са небесни лиги, които нахвасват поръзния сателит като сюнгер.

В тази фаза небето е все още нещо много компактно и конкретно и човек не може да е сигурен дали тази кръгла белезникава форма със съвсем малко по-твърда консистенция от облаците се откъсва от неговата изпъната и непрекъсната повърхност, или обратно, че се касае за корозия на основния вътък или за разплитане на небосвода, за един пробив към нищото отзад. Несигурността се подсилва от неправилността на фигурата, която от едната си страна получава релеф (където повече е обляна от залязващото слънце), а от другата е леко засенчена. И понеже границата между двете зони е неясна, произтичащият ефект не е този на твърдото тяло, видно в перспектива, а по-скоро на някоя от онези картинки на луни по календарите, където в черно кръгче се отделя бял профил. По това няма спор, ако става дума за четвъртина луна, а не за пълна или почти пълна луна. Тя наистина се очертава такава на фона на избледняващото небе, окръжността ѝ се изписва по-ясно, със съвсем леки нащърбвания по западния ръб.

Трябва да кажем, че синевата на небето последователно е преминала към виолетово (лъчите на слънцето са станали червени), после към пепеливо и сивкаво и всеки път белотата на луната все порешително е изпъквала и вътрешността ѝ е ставала все по-светеща, докато накрая покрива целия диск. Сякаш фазите, които луната изминава за един месец, са били преминати повторно във вътрешността на тази пълна или половин луна в часовете между изгрева и залеза ѝ, с тази разлика, че кръглата форма невинаги добре се забелязва. Посред кръга петната остават, дори светлосенките са по-контрастни поради силното сияние на останалата част, но сега няма съмнение, че полепнали по нея като синини или подкожни кръвоизливи, тя винаги е носила тези петна със себе си.

По-скоро остава несигурно дали сдобиването ѝ с форма и блясък се дължи на бавното отдръпване на небето, което, колкото повече се отдалечава, толкова повече затъва в мрака, или пък луната е тази, която идва напред и обира разпръснатата преди околна светлина на небето, поглъщайки я изцяло с разтворената си кръгла уста.

Но тези промени не са повод да забравим, че междувременно спътникът се е изместил на запад и нагоре по небосвода. Луната е най-променливото небесно тяло във видимия всемир и най-непроменливото в сложните си навици: винаги се явява на определените ѝ срещи, човек винаги може да я причака, но ако я остави на едно място, после я намира на друго и ако е запомнил лицето ѝ, обърнато по един начин, после го вижда различно, в нов аспект. Впрочем ако я следваме неотлъчно, не забелязваме, как неусетно ни бяга. Единствено облаците създават илюзията за движение и бързи промени, които иначе биха убегнали от погледа ни.

Облакът се плъзга бързо, от сив става млечен и бляскав, отзад небето е станало черно, нощ е, звездите пламват, луната е голямо, ослепително огледало, което лети. Кой би разпознал в нея луната отпреди няколко часа? Сега тя е блестящо езеро с брегове от студено сребро, което пръска наоколо си лъчи и облива с бяла светлина пътищата на сомнамбулите.

Няма съмнение, че започва една прекрасна зимна нощ на пълнолуние. При това положение, след като се уверил, че луната няма повече нужда от него, господин Паломар се връща вкъщи.

ОКОТО И ПЛАНЕТИТЕ

Господин Паломар е научил, че през целия месец април на настоящата година трите „външни“ планети, видими с просто око (и от него, който страда от късогледство и астигматизъм), са в „опозиция“ помежду си, т.е. видими през цялата нощ, и затова бърза да излезе на терасата.

Небето е ясно поради пълнолунието. Макар близо до голямото лунно огледало, потопено в бяла светлина, Марс изпъква властно с дръзкия си блясък и силно жълт цвят, дотам различен от всички останали жълти цветове на небосвода, че на човек му се иска да го нарече червен, а в моменти на вдъхновение — и да го види червен.

Спускайки поглед на запад по въображаемата дъга, която би трябвало да свърже Регулус със Спика^[1] (но Спика не се вижда), срещаме Сатурн, който ярко се откроява с бялата си, леко студена светлина, а малко по-надолу ето и Юпитер в момент на най-силния му блясък — едно натрапчиво жълто, което клони към зелено. Всички звезди наоколо са избледнели, освен Арктур, която блести някак предизвикателно малко по-нагоре на изток.

За да се възползува по-добре от тройната планетна опозиция, господин Паломар се нуждае от телескоп. Може би защото носи името на прочутата обсерватория, той се радва на някои приятелства сред астрономите и това му дава възможност да доближи носа си до окуляра на един 15-сантиметров телескоп, който може би е малък за научни изследвания, но сравнен с очилата на господин Паломар, е вече нещо.

Например Марс през телескопа ни се разкрива по-сложна планета от тази, която можем да видим с просто око — сякаш има да ни каже много неща, но на фокус попада само малка част от тях както при неясен, задавен разговор. Около планетата изпъква яркочервен харман. Образът може да се изчисти, като се върти регулационният винт, при което изплува тънката кора лед на долния полюс; по повърхността се появяват и изчезват петна, сякаш са разпокъсани облаци — едно от тях се задържа, приемайки формата на Австралия, и господин Паломар се убеждава, че колкото повече поставя на фокус обектива, толкова по-добре се вижда тази Австралия, но в същото

време забелязва, че му убягват други сенки на неща, които му се е сторило, че вижда или е искал да види.

В края на краищата му се струва, че ако Марс е онази планета, за която са казани много неща след Скиапарели^[2], събудили илюзии и разочарования, това е причина за трудността му да установи връзка с нея, сякаш е човек с мъчен характер. (Освен ако самият господин Паломар не е човек с мъчен характер; затова той напразно се опитва да избяга от своята субективност, укривайки се сред небесните тела.)

Съвсем различна е връзката, която установява със Сатурн, планетата, възбуждаща повече от всяка друга вълнение у оня, който я гледа през телескоп: ето я, съвсем ясна, снежнобяла, с очертани контури на сферата и пръстена, с леки разчертания от зеброви паралели; по ръба на пръстена личи една по-тъмна окръжност. Този телескоп не улавя други детайли и подсилва геометричната абстракция на предмета — усещането за безкрайна отдалеченост, вместо да се смекчи, изпъква повече, отколкото при наблюдение с просто око.

Обстоятелството, че в небето се върти предмет, толкова различен от всички останали — една форма, съчетаваща всичко най-странно с всичко най-просто и хармонично, — е факт, който прави весел живота и радва мисълта.

„Ако можеха да я видят, както я виждам сега аз — мисли си господин Паломар, — древните биха повярвали, че погледът им е достигнал небесата на Платоновите идеи или мисловното пространство на Евклидовите постулати, а този образ, неизвестно поради какво отклонение, достига до мен и ме е страх, че е много красив, за да бъде истински, твърде приемлив за моя въображаем всемир, за да принадлежи към действителния свят. Но може би именно това недоверие към нашите сетива ни пречи да се чувствуваме удобно във всемира. Може би първото правило, което трябва да си поставя, е: да се придържам към това, което виждам.“

Сега му се струва, че пръстенът леко се клати, а може би планетата в пръстена или пък и единият, и другата се въртят около себе си, в действителност се клати главата на господин Паломар, принуден да извива врат, за да вижда добре през окуляра на телескопа. Но не му се иска да отрече в себе си тази илюзия, която съвпада с очакването му, както и с простата истина.

Сатурн е точно такава планета. След експедицията на „Войджър 2“ господин Паломар е прочел всичко, писано за пръстените: че са съставени от микроскопични частици; от ледени скали, отделени от пропасти; че разделенията между пръстените представляват бразди, в които се въртят сателитите, и помитайки материята, я сгъстяват отстрани подобно на овчарски кучета, които тичат около стадото, за да го събират. Проследил е откритието на кръстосани пръстени, които впоследствие се разпадат на прости, тънки кръгове; и откритието на тъмни черти, разположени като спици на колело, по-късно отъждествени с ледени облаци. Но новите данни не опровергават този основен образ, не по-различен от онзи, който Джан Доменико Касини^[3] пръв видял през 1676 г., откривайки разделението между пръстените, получило неговото име.

Естествено е за случая един старателен човек като господин Паломар да се опре на енциклопедии и справочници. Сега Сатурн, постоянно изменяща се планета, се представя в очите му тъй учудваща, както при първото ѝ откриване, събуждайки отново съжалението, че Галилей успял с мътния си далекоглед да си състави само неясна представа за нея — като за тройно тяло или сфера с две дръжки, а когато бил на прага да разбере как е устроена, зрението му отслабнало ѝ всичко потънало в мрака.

Дългото наблюдение на едно светещо тяло уморява зрението; господин Паломар затваря очи, после ги отмества към Юпитер.

С внушителния си, но не строг силует Юпитер излага на показ две екваториални ленти като пояси на небеснозеленикави бродерии. Последници от страхотни атмосферни бури са предадени в спокоен и скромн рисунък. Но истинското великолепие на тази луксозна планета са четирите ѝ искрящи спътника, сега видими по протежение на една полегата линия като скиптър, заблестял от скъпоценни камъни.

Открити от Галилей и наречени от него „Medicea sidera“, „звезди на Медичите“, прекръстени малко след това от един холандски астроном с имена, взети от творчеството на Овидий — Ио, Европа, Ганимед, Калист, — малките планети на Юпитер сякаш излъчват последните блясъци на един неоплатонически Ренесанс, неподозиращи, че несмутимият порядък на небесните сфери се е разпаднал именно по причина на техния откривател.

Класицистичен блян обвива Юпитер; докато го наблюдава през телескопа, господин Паломар е в очакване на някакво олимпийско превъплъщение. Но не може да задържи ясен образа — за момент трябва да притвори клепачи, да позволи на заслепената зеница да намери точното възприятие на контурите, цветовете и сенките, но също така да накара въображението си да се отърси от учебникарските представи.

Ако е вярно, че въображението идва на помощ на слабото зрение, тогава то трябва да е мигновено и целенасочено като погледа, който го възпламенява. Кое е било първото сходство, което му е дошло наум, но е прогонил като неподходящо? Видял е планетата да се полюшва заедно с редицата сателити, подобно на мехурчета въздух, които излизат от хрилете на кръгла светеща риба, изплувала от бездните...

Следващата нощ господин Паломар се връща на терасата, за да погледне планетите с просто око: сега голямата разлика е, че е принуден да държи сметка за пропорциите на планетата спрямо останалата част от небосвода, запълнил тъмното пространство отвсякъде, и спрямо самия него, който гледа, но това не става, ако отношението се ограничи между отделния обект-планета, поставен във фокуса на лещата, и него — субекта, застанал в илюзорното положение на двубой. В същото време той си спомня подробно образа на всяка планета от предишната вечер и се опитва да го включи в това миниатюрно петно светлина на небето. Така той се надява, че наистина е обсебил планетата за себе си или поне онова от нея, което може да се побере в едно око.

СЪЗЕРЦАНИЕТО НА ЗВЕЗДИТЕ

Случи ли се красива звездна нощ, господин Паломар казва:
— *Трябва* да ида да погледам звездите.

Казва именно: „*Трябва*“, защото смята, че не е правилно да прахоса всичкото това количество звезди, които му се поставят на разположение. Казва „*трябва*“ и затова, защото няма достатъчно опит в наблюдението на звезди, и това просто начинание винаги му коства известно усилие.

Първата трудност е да намери място, откъдето погледът му да обхваща безпрепятствено целия небесен свод, без да му пречи електрическата светлина, например самотен морски плаж, разположен на нисък бряг.

Друго необходимо условие е да носи със себе си астрономическа карта, без която няма да знае какво гледа; но междувременно забравя как човек се ориентира в нея, при което губи цял половин час. За да разчита картата на тъмно, трябва да си носи и джобно фенерче. Честите сравнения между небето и картата го карат да пали и гаси фенерчето и при тези преминавания от светло към тъмно той остава известно време заслепен и трябва всеки път да нагажда погледа си.

Ако господин Паломар използваше телескоп, нещата щяха да са по-сложни в известен смисъл и по-опростени в друг. Но това, което го интересува сега, е наблюдението на небето с просто око, както някога са го наблюдавали древните мореплаватели и скитащите пастири. За него, който е късоглед, „просто око“ означава очила и понеже трябва да ги сваля, за да разчита картата, действията се усложняват при това повдигане и сваляне на очилата по челото, при което изминават няколко секунди, докато лещите им поставят на фокус първо истинските, а после написаните звезди. Имената на звездите на картата са написани с черно на син фон и запаленото фенерче трябва да се насочи много точно, за да бъдат разчетени. Повдигне ли поглед към небето, вижда го черно, осеяно с неясни светлини, но ако изчака, звездите започват да се очертават по-ясно и колкото по-дълго погледът му се задържа, толкова повече звезди открива.

Нека добавим, че небесните карти, които господин Паломар иска да разчете, са две, по-право четири: една подробна карта на небето през този месец, половината от която представя север, а другата половина — юг; и втора, на цялото небе, много по-подробна, която показва в дълга ивица съзвездията през цялата година, за средната част на небето около хоризонта, докато тези около Полярната звезда са включени като приложение в една кръгообразна карта. С други думи, локализирането на една звезда налага сравнението на отделните карти с небесния свод, придружено от съответните действия: слагане и сваляне на очилата, запалване и загасване на фенерчето, съгване и разгъване на голямата карта, намиране и загубване на ориентировъчните точки.

Минали са седмици или месеци, откак господин Паломар за последен път е гледал звездите; сега небето е съвсем променено. Голямата мечка (август е) сякаш е кацнала точно върху короните на дърветата в северозападна посока; Арктур е надвиснал над профила на хълма, помъкнал след себе си цялото хвърчило на съзвездие Водолей; точно на запад е Вега, висока и самотна, а над нея, над морето, е Алтаир, после горе е Денеб, който изпраща студен лъч от зенита.

Тази нощ небето изглежда много по-населено, отколкото на която и да е карта — схематичните конфигурации в действителността се оказват по-сложни и не така ясни. Всеки грозд би могъл да съдържа този триъгълник или онази начупена линия, която търсиш; и всеки път щом вдигнеш очи към някое съзвездие, то ти се струва различно.

За да бъде разпознато едно съзвездие, решаваща е проверката как то отговаря при повикване. Отговорът, който светещото тяло дава на името си, щом го повикат, е много по-убедителен от сходството на някои разстояния и конфигурации с тези, означени на картата; готовността на това тяло да се отъждестви със звука, съдържащ се в името му. За нас, осиротели откъм всякаква митология, имената на звездите ни се струват несъответстващи и произволни, но никому не би минало наум да ги замени. Когато името, което господин Паломар е намерил, е правилното, той веднага установява, това, защото то придава на звездата правдивост и очевидност, които преди тя не е имала; ако обаче името е погрешно, звездата го загубва само след няколко секунди, сякаш се отърсва от него, и човек вече не знае къде е била и коя е била.

Господин Паломар решава многократно, че Косите на Вероника (негово любимо съзвездие) е ту този, ту онзи светещ рояк близо до съзвездие Змия, но този път не изпитва предишния трепет, когато е разпознал този толкова великолепен, макар ефирен небесен обект. Едва впоследствие си дава сметка, че ако не може да го открие, то е, защото съзвездието „Косите на Вероника“ не се вижда през този сезон.

Голяма част от небето е на бразди и светли петна; през август Млечният път се сгъстява и сякаш прелива от коритото си; светлото и тъмното са тъй смесени, че лишават окото от перспективния ефект за черна бразда, в чиято далечина са разположени звездите като за показ; всичко остава върху една плоскост — блясък, сребърни облаци и мрак.

Това ли е точното разположение на звездните пространства, към които господин Паломар толкова пъти е изпитвал нужда да се обърне, за да се откъсне от Земята, място на ненужни усложнения и смътни приблизителности? Застанал пред звездното небе, сякаш всичко му убягва. Дори това, към което е смятал, че е най-чувствителен — нищожността на нашия свят в сравнение с безкрайните разстояния, — сега не му влияе директно. Небосводът е нещо, което е горе, което се вижда, но от което не може да се извлече никаква представа за измерения или разстояния.

Ако светещите тела крият толкова съмнения, на човек не остава друго, освен да се довери на тъмнината, на пустинните области в небето. Какво по-трайно от нищото? За жалост и в нищото човек не може да е напълно сигурен. Паломар вижда едно голо пространство на небето, една черна празнина, и впива поглед, сякаш да се проектира в нея. И ето че там също някакво светло зрънце, петънце или бенчица добива форма, но той не е сигурен дали наистина е там, или само му се струва, че вижда. Може да е някакъв проблясък, какъвто човек съзира, като държи очите си затворени (тъмното небе е като опакоето на клепачите, набраздено от фосфей^[4]), може да е отблясък на очилата му, но може да е и непознатата звезда, която е изплувала от най-далечни дълбини.

„Такова наблюдение на звездите води до несигурно и противоречиво познание — мисли си Паломар, — точно обратното на това, което са умеели да почерпят от него древните.“ Дали защото връзката му с небето е непостоянна и напрегната, а не спокоен навик? Ако той си наложеше да съзерцава съзвездията нощ след нощ и година след година, да следи движенията им по извитите коловози на небесния свод, може би накрая щеше да добие представата за едно трайно и непроменливо време, различно от неустойчивото и откъслечно време на земните случки. Но достатъчно ли ще е наблюдението му на небесните революции, за да си състави това впечатление? Не му ли е нужна най-вече една вътрешна революция, която би могъл да предположи само теоретично, без да си представя значителното ѝ въздействие върху емоциите и умствения му ритъм?

От митическото познание за звездите той долавя само вял проблясък; от научното познание — ехото, дошло от вестниците. Не дава вяра на това, което знае, а онова, което не знае, държи в тягост

душата му. Угнетен, несигурен, той стои раздражен пред небесните карти, сякаш търси по таблото на гарата връзката между влаковете.

Една светеща стрела пресича небето. Метеор ли е? През тези нощи често се наблюдават падащи звезди. Но може да е бил и осветен пътнически самолет. Погледът на господин Паломар е бдителен, зорък, недоверчив.

От половин час седи на тъмния плаж, изтегнат в лежащия стол, върти се ту на юг, ту на север, като от време на време пали фенерчето и доближава до носа си разгънатите върху коленете му карти; после извива врат и отново започва изследването си, тръгвайки от Полярната звезда.

По плажа се движат мълчаливи сенки; влюбена двойка се откъсва от дюната, мярка се рибар или лодкар. Господин Паломар дочува шепот. Оглежда се — на няколко крачки от него се е събрала малка тълпа, която следи движенията му, прилични на конвулсиите на умопобъркан.

[1] Най-ярките звезди от съзвездията Лъв и Дева. — Б.пр. ↑

[2] Джовани Скиапарели (1835 — 1910) — италиански астроном, открил така наречените „канални“ на Марс. — Б.пр. ↑

[3] Джан Доменико Касини (1625–1712) — италиански астроном, директор на Парижката консерватория. — Б.пр. ↑

[4] Фосфей — усещане на светлинни искри в очите под влияние на електромагнитни полета. — Б.пр. ↑

ПАЛОМАР В ГРАДА

ПАЛОМАР НА ТЕРАСАТА

ОТ ТЕРАСАТА

— Къш, къш! — тича господин Паломар по терасата, за да прогони гълъбите, които кълват листата на фикусите, газят с крака нежните камбанки, зобят френското грозде, скубят стрък по стрък засадения в сандъче магданоз близо до кухнята, ровят из саксиите и разнасят пръст по плочите, сякаш опустошението е единствената цел на заниманията им. На мястото на гълъбите, които едно време развеселяваха площадите с полета си, сега се е появило едно уродливо, мръсно и покварено потомство, нито домашно, нито диво, но включено в обществените институции и като такава — неподлежащо на изтребване. Небето на Рим вече е свръхнаселено от тези пернати лумпени, които правят труден живота на всички други околни птици и потискат свободното небесно пространство с оловносивите си проскубани силуети.

Притиснат между подземните орди от мишки и натежалите сенки от кръжащи гълъби, древният град е разяждан отдолу и отгоре, без да може да окаже съпротива, както някога по време на варварските нашествия, сякаш сега се вижда нападнат не от външни врагове, а от най-тъмните и присъщи импулси на вътрешната си същност.

Градът има и друга душа — една от многото, — която живее от сговора между старите камъни и вечно младата растителност, еднакво жадуващи за слънце. Радвайки се на добро разположение сред такава околна среда, терасата на семейство Паломар — скрит остров над покривите — буди смътни алюзии под своята пергола за пищните вавилонски градини.

Буйната растителност на терасата отговаря на желанията на всеки един от членовете на семейството, но докато за госпожа Паломар е било естествено да прехвърли върху растенията нуждата си от любов и грижи, чрез които тя вътрешно да се осъществи и си създаде поводи за най-разнообразни занимания, този душевен простор липсва у

останалите членове на семейството. Липсва у дъщеричката, защото младостта не може, нито трябва да се вглежда в онова, което е пред носа ѝ, тя гледа по-надалече; липсва и у съпруга, защото твърде късно е успял да се освободи от младежкото нетърпение и да разбере (само на теория), че единственото спасение е да се вкопчи в съществуващите неща.

Така че главните грижи на земеделеца — дадено растение, даден парцел, изложен на слънцето от еди-кой си до еди-кой си час, дадена болест по листата, за която се налага дадено лечение — са чужди за ума на градския човек, обусловен от процесите на индустриализацията. Когато Паломар забеляза колко приблизителни и обречени на грешки са критериите на този свят, в който се бе надявал да намери точност и всеобща норма, започна бавно да си изгражда отношение към света, ограничаващо се до наблюдение на видимите форми. Но той вече беше оня, който е — приобщаването му към нещата си оставаше променливо и лабилно като у хората, заети да мислят за нещо, което го няма. Впрочем той също допринася за опазване на терасата, като от време на време изтичва да разгони гълъбите: „Къш!“ — вика той, събуждайки в себе си атавистичното чувство за защита на територията.

Ако на терасата кацнат други птички, господин Паломар, вместо да ги гони, ги приветствува с „добре дошли“ и си затваря очите за сторените от тях бели, приемайки ги като пратеници на приятелски настроени божества. Но подобни прояви са рядкост; понякога отряд гарвани се приближава и опръсква небето с черни петна, насищайки го (и езикът на боговете се променя с вековете) с чувство за живот и радост. Идва и някой кос, любезен и остроумен, понякога червеношийка, но най-вече врабци в ролята си на случайни минувачи. Присъствието на други пернати над града може да се забележи отдалеч — ескадри от мигриращи птици през есента, акробатични изпълнения на лястовици през лятото. От време на време бели чайки загребват въздуха с дългите си крила, навлизат чак над сухото море на покривите, може би заблудени от извивките на реката или подлъгани при любовна игра, а морският им крясък се слива с дрезгавия градски шум.

Терасата е на две нива: по-високата част, или „белведере“, господства над покривите, по които се плъзга птичийят поглед на

господин Паломар. Той се опитва да мисли за света така, както го виждат хвъркатите; за разлика от него птиците виждат да се разтваря небесната бездна, но може би те никога не гледат надолу, а само встрани, планирайки с криле, и погледът им, накъдето и да се насочи, среща само по-високи или по-ниски покриви, издигащи се по-нагоре или по-надолу постройките, които не им позволяват да се спускат произволно. Въз основа на предишния си опит господин Паломар знае, че там долу, долепени едни до други, съществуват улици и площи, че истинското равнище на земята е онова, което е на равнището на земята, но сега от това, което вижда отгоре, не би могъл да си представи всичко онова отдолу.

Истинската форма на града за него сега е това издигане и пускане на покриви със стари и нови керемиди, „турски“, плоски на издължени или заоблени комини, на тръстикови перголи и вълнообразни навеси от етернит, перила, балюстради, колонки, които придържат саксии, ламаринени резервоари за вода, остъкдени капандури и над всичко това — стърчащи телевизионни антени прави и наклонени, сребристи и ръждиви, разклоняващи се като еленови рога, но до една голи като скелети и тревожни като тотеми.

Разделени от неправилни и насечени празни пространства, една срещу друга са разположени терасите на бедните с пране по изпънатите въжета и домати, засадени в цинкови тенекии; богаташките тераси с растения, плъзнали по дървени решетки, градинска мебел от метални пръчки, боядисани в бяло, и навити тенти; камбанарии с лождии, отекнали от камбанния звън; фронтони на обществени сгради, често в профил; незаконно и ненаказуемо издигнати надстройки; тръбни скелета, изоставени след строежи: прозорци с щори и отдушници на тоалетни; калкани в охра и сиво-синьо, някои напукани и полазени от мухъл, със стръкове трева между цепнатините; асансьорни шахти, островърхи кулички, шпилове на църкви с изображения на Мадоната, статуи на коне, готови за скок в бездната, рухнали корниз, тавани, превърнати в гарсонииери, и закръглени куполи навсякъде, сякаш да потвърдят женствената същност на града — бели, розови или виолетови в зависимост от часа и светлината.

Нищо от всичко това не може да види оня, който се движи пешком или на колела по паважа на града. И обратното: оттук човек добива впечатление, че истинската земна кора е тази — неравна, но

компактна, набраздена от пукнатини, кой знае колко дълбоки, от ями и кратери, чиито краища обаче в перспектива изглеждат доближени и на човек въобще не му идва наум какво съдържат на дъното си, защото тъй богат и разнообразен е животът на повърхността, че стига и остава, за да засити ума с информация и значения.

Така разсъждават птиците или поне така разсъждава господин Паломар, представяйки си, че е птица. „Само след като е опознал повърхността на нещата — заключава той, — човек може да се впусне в търсене на онова, което е отдолу. Но повърхността на нещата е неизчерпаема.“

КОРЕМЧЕТО НА ГУЩЕРА

Както всички лета, стенното гущерче се завърна на терасата. Една изключителна точка на наблюдение позволява на господин Паломар да го гледа не откъм гърба, както сме свикнали открай време да виждаме гущерите, а откъм корема. В дневната стая на господин Паломар има малък прозорец-витрина, който гледа към терасата; по лавиците на тази витрина е подредена колекция от вази в стил модерн. Малка крушка от 75 вата осветява вечер предметите. Нежните клончета на някакво декоративно растение се спускат от зида на терасата и играят пред външното стъкло. Всяка вечер, щом лампата светне, гущерът, който живее под листата на този зид, се премества на стъклото, там, където свети крушката, и остава неподвижен като на припек. Наоколо летят мушици, привлечени и те от светлината; прелети ли някоя от тях наблизко, гущерът я лапва веднага.

Всяка вечер господин и госпожа Паломар изместват креслата си от телевизора, настаняват се пред витрината и започват да наблюдават от вътрешността на стаята бялото очертание на влечугото, открояващо се на тъмния фон. Изборът между телевизията и гущера невинаги настъпва без колебания — всеки един от двата спектакъла предоставя информация, която другият не може да предложи. Ако телевизията се движи из континентите и посредством светлинни импулси описва видимото лице на нещата, то гущерът представлява неподвижното съсредоточаване и скритият образ, опакото на това, което се показва на зрението.

Най-необикновеното при стенния гуцер са лапичките — истински ръчички с меки пръстчета, които прилепват здраво по стъклото с миниатюрните си възглавнички. Петте пръстчета се разширяват като листенца на цвят, рисувани от дете, и при движение на лапичката се събират като цветна чашка, която се затваря, за да се отпуснат и притиснат към стъклото, излагайки на показ фините бръчици на възглавничките, наподобяващи отпечатъци от пръсти. Едновременно деликатни и силни, тези ръчички сякаш съдържат скрита интелигентност и ако можеха да се освободят от задачата си да стоят прилепнали върху отвесната повърхност, вероятно биха добили качествата на човешките ръце, за които се казва, че станали похватни, откак не трябвало повече да се ловят за клоните или да се опират на земята.

Свитите крачета сякаш крият пружинки в колената си, които приличат по-скоро на лакти, когато гуцерчето повдига тялото си. Опашката се долепя до стъклото само с централната си ивица, откъдето започват пръстените, които стигат до края ѝ и я правят як и добре защитен инструмент. Повечето от времето отпусната и ленива, тя, изглежда, няма друга способност или стремеж, освен да бъде допълнителна опора (за разлика от калиграфската подвижност на опашката на обикновените гуцери), но при нужда се показва гъвкава и действена.

От главата се виждат само широката пулсираща гушка и изпъкналите очи без клепачи от двете страни. Гушката прилича на смачкан чувал, който тръгва от върха на твърдата люспеста брадичка като тази на кайман и стига до бялото коремче, прилепнало към стъклото.

Когато някоя мушица мине покрай устата на гуцера, той изстрелва езика си и светкавично поглъща жертвата. За този език може да се каже, че е лишен от форма, но способен да приеме всякаква форма. Все пак Паломар никога не е сигурен дали го е видял, или не; това, което сега наистина вижда, е мушицата в гърлото на гуцера, понеже долепеното до осветеното стъкло коремче е прозрачно, сякаш поставено на екрана на рентгенов апарат — сянката на жертвата може да се проследи по целия ѝ път.

Ако всяка материя беше прозрачна, почвата, на която стъпваме, обвивката на тялото ни, всичко щеше да изглежда не като витаещи

неосезаеми воали, а като ад от храносмилателни и отделителни системи и органи. Може би в този момент някой бог на ада, разположен в центъра на земята, с око, което пронизва гранита, ни гледа отдолу, проследявайки цикъла на живота и смъртта, разкъсаните жертви, които се разлагат в стомасите на хищниците, докато и тези хищници на свой ред не бъдат погълнати от друг стомах.

Гущерът остава неподвижен с часове, само понякога изстрелва езика си, за да улови някой комар или мушица; другите насекоми, които, нехаещи за опасността, кацат на милиметри от устата му, той сякаш не забелязва. Отвесната зеница на раздалечените му очи ли е тази, която не ги забелязва? Или има причини за избор и отказ, които ние не знаем? Или пък реагира, подтикнат от случайността или каприза си?

Пръстеновидните разчленения на крачетата и опашката, обковката от дребни зърнисти плочици по главата и корема придават на стенния гушер вида на механично съоръжение — много прецизна машина, разработена във всеки микроскопичен детайл — и човек се пита дали цялото това съвършенство не е било напразно, като се имат предвид ограничените операции, които гущерът извършва. Или може би тази е неговата тайна — доволен, че съществува, да свежда действията си до минимум. Не е ли това урокът му по морал, спомен от младините на господин Паломар: да се старае винаги да извърши нещо повече от собствените си възможности?

Ето че на прицела му попада заблудена нощна пеперудка. Ще я пусне ли да отmine? Не, налапва и нея. Езикът му се превръща в мрежа за пеперуди, която я въвлича в устата. Ще се побере ли? Няма ли да я изплюе? Не, пеперудата вече е заседнала в гърлото му — потръпва, още е цяла, недокосната от острите зъби, и ето, минава през теснината на гръкляна и като безформена сянка започва бавното си принудително пътуване по раздутия хранопровод.

Излязъл от състоянието си на равнодушие, гущерът се задъхва, гушката му играе, той потръпва с крака и опашка, гърчи корема си, подложен на тежко изпитание. Ще му стигне ли храната за тази нощ? Ще си отиде ли? Това ли е върхът на всяко негово желание, което е очаквал да задоволи? Това ли е било изпитанието на границите на възможното, с което е искал да премери сили? Не, остава. Може би е задрямал. Какъв ли е сънят на оня, чиито очи са без клепащи?

Господин Паломар също не може да откъсне поглед от него. Остава да го наблюдава. Не съществува покой, на който човек да разчита. Да включи отново телевизора, ще рече да наблюдава други кланета и убийства. Крехка Евридика, пеперудата бавно затъва в царството на Плутон. Ето, прелита мушица, готви се да кацне на стъклото. И езикът на гущера се стрелва.

НАШЕСТВИЕТО НА СКОРЦИТЕ

Изпълнено с птици в края на есента, небето на Рим представлява необикновена гледка. Терасата на господин Паломар е добро място за наблюдение, откъдето погледът се шири над покривите чак до далечната извивка на хоризонта. За тези птици той знае само това, което е чул да се говори от другите: скорци, които се събират със стотици хиляди, идващи от север, в очакване да заминат всички заедно за бреговете на Африка. Нощем спят по градските дървета и онези, които паркират по крайбрежния булевард на Тибър, трябва основно да измият колите сутрин.

Господин Паломар още не е могъл да разбере къде отиват през деня, каква функция в стратегията на миграцията има този продължителен престой в града, какво означават за тях огромните вечерни срещи, тези въртележки из въздуха, напомнящи големи маневри или парад. Обясненията, които се дават, са до едно съмнителни, обусловени от хипотези, вариращи между различни алтернативи; но естествено е да е така, след като става дума за приказки от уста на уста, и човек остава с впечатление, че дори науката, която би трябвало да ги потвърди или опровергае, е несигурна, приблизителна. При това положение господин Паломар е решил само да наблюдава, да регистрира най-незначителните подробности в малкото, което може да забележи, като се придържа към непосредствените изводи от видяното.

Във виолетовия въздух на залеза той вижда как като ситен пращец от едната страна на небето се задава облак гребящи въздуха криле. Забелязва, че те са хиляди и хиляди, че засенчват небесния свод. Онази безкрайност, която досега му се е струвала спокойна и

празна, сега се представя наситена от трепкащи присъствия, леки като самия въздух.

Пасажът на прелетните птици, свързан с атавистичната ни памет с последователността на сезоните, е обнадеждаваща гледка, но у господин Паломар тя внася безпокойство. Дали защото почернялото от рояка птици небе ни напомня, че природното равновесие е нарушено? Или защото чувството ни за несигурност ни кара да виждаме навсякъде заплахата от катастрофи?

Когато мислим за прелетните птици, обикновено си представяме много подредена и сплотена летяща формация, която бразди небето в дълга права редица или в две, под остър ъгъл, като чатал. Тази представа не се отнася до скорците или поне до тези скорци, които през есента изпълват небето на Рим — една въздушна тълпа, която, изглежда, има намерение да се разпръсне и оредее като пращец, пуснат в течност, но вместо това този пращец постоянно се сгъстява, сякаш невидим тръбопровод шеметно бълва частици, без обаче да може да насити разтвора.

Облакът се разпростира, почернял от криле, които се очертават все по-ясно на небето — указание, че приближават. Господин Паломар вече различава вътре в ятото една перспектива, породена от факта, че вижда някои от птиците съвсем близо, над главата си, други далеч, трети още по-далеч, все по-малки, като точки, на километри разстояние и почти на еднаква дистанция една от друга. Но това впечатление за равномерност е измамно, защото няма нищо по-трудно от преценката за гъстотата на ятото — там, където изглежда, че то помрачава небето, ето че между птица и птица се разтваря дълбока празнота.

Ако за няколко минути се опита да наблюдава разположението на птиците една по отношение на друга, господин Паломар се чувства като злонамерено уплетен в някаква мрежа, която се простира еднообразна и без пробив, сякаш и той е част от това движещо се тяло, съставено от безброй отделни тела, чиято общност обаче образува еднороден обект, подобен на облак, стълб дим или струя на водоскок, т.е. нещо, чието естество, макар и флуидно, добива плътна форма. Но достатъчно е да проследи с поглед една отделна птица, и разединението на елементите отново се натрапва и ето че течението, от което се е почувствувал повлечен, както и мрежата, в която сякаш се е

оплел, се разтапят; от всичко това господин Паломар изпитва световъртеж, който стяга стомаха му високо, под лъжичката. Това се случва най-често, когато например господин Паломар, убеден, че ятото като общност лети към него, спре погледа си върху някоя птица, която се отдалечава, а после върху друга, която също се отдалечава, но в различна посока; тогава той тутакси установява, че всички птици, които са му изглеждали приближаващи, в действителност се пръскат във всички посоки, сякаш той се намира в центъра на някаква експлозия. Но стига да обърне очи към друга небесна площ, и ето че там те се сбират в гъст въртоп, също както поставен под лист магнит привлича железните стружки, образувайки ту по-светли, ту по-тъмни фигури, които накрая се разпиляват безредно.

Най-после от неясното пърхане на крила изплува една форма, съгъства се и взема очертанията на сфера, на мехур — една лавина от криле, която се търкаля и въвлича всички птици, летящи наоколо. В еднообразното пространство тази сфера представлява особена територия, един обем в движение, в чиито граници, които също се разширяват и свиват като еластична повърхност, скорците могат да продължат полета си, всеки в своята посока, без да накърнят кръгообразната форма на общността.

По едно време господин Паломар забелязва, че броят на въртящите се птици във вътрешността на сферата бързо нараства, сякаш силно течение излива едно ново население, изсипващо се със скоростта на пясъка в пясъчен часовник. Това е нова вълна скорци, която също приема сферична форма, издуваща се във вътрешността на предишната. Но като че ли сцеплението на ятото издържа само до известни граници; наистина господин Паломар вече наблюдава едно разпиляване на птиците по краищата, отварят се дори истински процеци, които свиват обвивката на сферата. Но едва-що е имал време да забележи това, и фигурата се размива.

Наблюденията на птиците се редуват и се множат с такъв ритъм, че за да ги подреди в ума си, господин Паломар изпитва нужда да ги сподели с приятели. Приятелите също имат какво да кажат по този повод, защото всекиму се е случило да се заинтересува от това явление или пък защото и у тях се е породило любопитство след онова, което той им е разказал. Това е тема, която никога не може да се сметне за изчерпана, и когато някой от приятелите реши, че е видял нещо ново

или иска да поправи едно предишно впечатление, той се чувства задължен да се обади веднага на другите. Така че, докато ята от птици браздят небето, телефоните непрекъснато звънят.

— Видя ли как винаги успяват да се разминат, дори там, където кръжат най-плътно или пътищата им се пресичат? Човек би казал, че притежават радари.

— Не е вярно. Открих по паважа наранени, агонизиращи и умрели птици. Това са жертви на сблъсъците по време на безредния им полет.

— Разбрах защо вечер продължават да кръжат вкупом над този район на града. Те са като самолетите, които се въртят над летището, докато не получат сигнал за свободна писта, за да се приземят. Затова ги виждаме да кръжат тъй дълго — изчакват реда си, за да кацнат на дърветата, където ще прекарат нощта.

— Видях какво правят, когато се спускат към дърветата. Въртят се продължително на спирала в небето, после една след друга се втурват към дървото, което са си избрали, намаляват рязко скоростта и кацат на клона.

— Не, задръстването при въздушния трафик не е проблем. Всяка птица има дърво, което е нейно, един клон и място на този клон. Никога не го бъркат с друго.

— Толкова ли е остро зрението им?

— Знае ли човек...

Телефонните обаждания никога не са продължителни, защото господин Паломар е нетърпелив да се върне на терасата, сякаш се страхува, че ще изпусне нещо решаващо.

Сега като че ли птиците заемат само онази част от небето, която е все още осветена от залязващото слънце. Но ако човек се вгледа, установява, че съгъстяването и разреждането на птиците се размотава като дълга лента, развяваща се на зигзаг. Там, където лентата се извива, ятото изглежда по-сбито, като рояк пчели; там, където се издължава, без да се огъва, се виждат само трепкащи точки в различни посоки.

Накрая изчезва и последното зарево по небето, като морски прилив нахлува тъмнина по улиците и залива архипелага от керемиди, куполи, тераси и камбанарии, а завесата от черни криле на небесните

нашественици се спуска, за да се слее с мудния полет на глупавите,
саждиви градски гълъби.

ПАЛОМАР ПАЗАРУВА

КИЛОГРАМ И ПОЛОВИНА ГЪША МАС

Гъшата мас се предлага в стъклени буркани и според етикета, написан на ръка, всеки един от тях съдържа: „Две парчета угоена гъска (краче и крило), гъша мас, сол, пипер. Нето тегло: килограм и петстотин грама.“ Меката, белезникава гъстота, която изпълва бурканите, поглъща светския шум — една кафява сянка се надига от дъното и като в мъгла от спомени прозират пръснатите из маста гъши крайници.

Господин Паломар се реди на опашка в една парижка колбасарница. Предстоят празнични дни, но тук блъсканицата е обичайна за всяко време, защото той е един от добрите магазини на столицата, оцелял по чудо в квартал, където намалението на търговския оборот, данъците, ниските заплати на консуматорите, а сега и стопанската криза са довели до фалита на старите магазинчета, заместени едно след друго със супермаркети.

Докато чака реда си на опашката, господин Паломар съзерцава бурканите. Опитва се да ги вмести сред спомените си за онова тлъсто ястие от задушено месо с боб, чиято главна съставка е гъшата мас; но не му се притичва на помощ никакъв вкус или гастрономичен спомен. И все пак името, представата, идеята го привличат, събуждат внезапна приумица, свързана не толкова с глътката, колкото с еротиката — от планина гъша мас изниква женска фигура, която маже с бяло-розовата си кожа и той вече не вижда как си проправя път към нея сред гъстите вълни, как я прегръща и двамата потъват заедно.

Прогонва неуместната мисъл от главата си, вдига поглед към тавана, където наред с коледните гирлянди висят салами като плодове от клони в Страната на изобилието. Навсякъде наоколо му, по мраморните рафтове, изобилието тържествува в разработените от цивилизацията и изкуството форми. В резените дивечов пастет с различен вкус са фиксирани завинаги скокът на елена и полетът на

яребицата. Желета от фазан се разстилат в сиво-розови цилиндри и като доказателство за произхода им, на върха им са побити по два птичи крака, които издават кривите си нокти сякаш от благороднически герб или от ренесансова мебел. Под желатиновата обвивка изпъкват като големи бенки черните трюфели, подредени в редица като копчетата по костюма на Пиеро, или като нотите на партитура, за да очертаят различните розови лехи от чернодробни пастети, нарязани колбаси, пръстени гърнета с кървавици, ветрилата от съомга, фаршированите ангинари, украсени като трофеи. Лайтмотивът на черните кръгли кутийки с хайвер обединява разнообразието на експонатите, сякаш господата в смокинг са заобиколили по време на бал с маски пъстрата тълпа от млади жени.

Сиви, безлични и свъсени са обаче хората, които се провират между витрините с любезни и делови продавачки, облечени в бяло. Блясъкът на сандвичите със съомга и лъскава майонеза изчезва, погълнат от тъмните пазарски торби на клиентите. Безспорно всеки от тях знае точно какво иска, посочва непоколебимо с пръст целта си и ловките пръсти на продавачките ровят из планините воловани, бели кървавици и варена наденица.

Господин Паломар би искал да долови в погледите поне отражение от очарованието на тези богатства, но лицата и жестовете си остават нетърпеливи и отегчени лица на хора, затворени в себе си, с опънати нерви, загрижени само за онова, което има или няма тук. Никой не му се струва достоен за епикурейската слава, разстлана по витрините и щандовете. Подтиква ги алчност, в която няма радост и младежки порив, но въпреки това съществува дълбока атавистична връзка между тях и онези храни, сродни по субстанция с тях, плът от тяхната плът.

Господин Паломар установява, че изпитва чувство, сходно на ревността — би му се искало купите с пастет от дива гъска и заек да покажат, че предпочитат него пред другите, да признаят, че единствен той заслужава техните дарове, ония дарове, които природата и културата са предавали на поколенията с хилядолетия и които не трябва да попаднат в скверни ръце! Нима обзелото го трепетно въодушевление не е белегът, че единствен той е избраникът, единствен той е заслужилият да вкуси от този рог на изобилието? Оглежда се, очаквайки да прозвучи химн във възхвала на това изобилие. Не, нищо

не прозвучава. Всички тези лакомства събуждат в него приблизителни и неопределени спомени, въображението му не свързва инстинктивно вкусовете с представите и имената. Пита се дали лакомията му не е предимно ментална, естетическа, символична. Изглежда, че колкото и искрено да обича желетата, те не го обичат, защото чувствуват, погледът му превръща всяка гозба в документ на историята на цивилизацията, в музеен предмет.

Господин Паломар би искал опашката да се придвижва по-бързо. Знае, че ако прекара още няколко минути в този магазин ще добие убеждението, че сред всички той е най-невежият, най-чуждият, най-отритнатият.

МУЗЕЙ НА СИРЕНЕТО

Господин Паломар се реди на опашка в магазин за сирене в Париж. Иска да купи от онези калъпчета козе сирене, подправено с треви, което се съхранява под пласт зехтин в малки прозрачни бурканчета. Редицата клиенти бавно се придвижва покрай дълга и тясна маса, където са изложени образци от най-необикновени и редки видове. Асортиментът на този магазин сякаш иска да документира всеки вид мислимо млечно произведение. „Specialites fromageres“^[1] — с това архаично, диалектно прилагателно фирмата на магазина доказва, че тук се съхранява опитът, натрупан през цялата история и география на този отрасъл от хранителната промишленост.

Три-четири момичета в розови престилки обслужват клиентите. Щом някое от тях се освободи, заема се със следващия клиент и го подканя да направи избора си. Човекът най-често посочва компетентно обекта на своя апетит.

Тогава цялата редица се придвижва с една крачка и оня, който до този момент е стоял до сиренето „Vleu d’Auvergne“ със зелени жилки, се премества до „Vrin d’amour“, по чиято белота са полепнали сламки; онзи, който е съзерцавал топка сирене, увита в листа, сега може да се съсредоточи върху куб, поръсен с пепел. Някой клиент извлича от тези случайни престой вдъхновение за нови стимули и желания: променя намерението си за онова, което е щял да поиска, или прибавя ново наименование към списъка си. Разбира се, има такива, които нито за

миг не позволяват вниманието им да бъде отвлечено от обекта, който преследват, и всяко ново подсказване, на което се натъкват, служи само да затвърди, по пътя на изключването, онова, което упорито са си намислили.

Паломар се колебае между контрастиращи подбуди: едната, която го тегли към пълно, изчерпателно познание и би могла да бъде задоволена само ако опита всички видове сирене; другата, която го тласка към един абсолютен избор, към идентифициране на неговото единствено сирене — сирене, което сигурно съществува, макар той още да не го е разпознал, тоест да не е могъл още да разпознае себе си в него.

Впрочем не става въпрос да избере собствено сирене, а да бъде избран от сиренето. Съществува реципрочна връзка между сирене и клиент: всяко сирене очаква своя клиент, нагажда се по някакъв свой начин да го привлече с високомерна стегнатост или зърнистост, или обратно — с разтапяща се податлива всеотдайност.

Наоколо витае сянка на порочно съучастие. Вкусовата, и най-вече обонятелната изтънченост, познават моменти на отпускане и безволие, в които наредените сирена по таблите сякаш се предлагат като жени, изтегнати върху диваните в публичен дом. Едва забележима перверзна усмивка преминава по устните на клиента, породена от задоволството му да принизи обекта на собствената си лакомия посредством опозоряващи умалителни: *crottin*^[2], *boule de monine*^[3], *bouton de culotte*^[4]. Не е този вид познание, в което господин Паломар е склонен да се задълбочи; на него му стига да установи простотата на една пряка физическа връзка между човек и сирене. Но вместо различните видове сирене на тяхно място той вижда имена, понятия, значения, истории на сирена, контекст на сирена, психологии на сирена и всичко това, присъстващо зад всяко сирене, прави връзката му с него много сложна.

Сиренарството се представя на Паломар както една енциклопедия изглежда в очите на самоук. Би ли могъл да запомни всички имена, да подходи към класификацията им в зависимост от формата — на сапуниера, на цилиндър, на кубе, на топка; според консистенцията — суха, маслена, сметанова, на дупки, компактна; или според добавките, вложени в кората и в пълнежа — стафиди, пипер, орехи, сусам, треви, плесен? Но всичко това изобщо не го доближава

до истинското познание, съдържащо се във вкусовия опит, който от своя страна се състои от памет и въображение. Защото единствено въз основа на опита би могъл да състави диаграма на вкусовете, предпочитанията, особеностите и изключенията.

Зад всяко сирене има обширно пасбище с различен зелен цвят и под различно небе: поляни, залети от морска сол, която отливите на Нормандия отлагат всяка вечер; дъхави ниви под слънцето и ветреца на Прованс; има различни стада, с различен начин на отглеждане и миграция на добитъка; има тайни на технологията, предавани от баща на син в течение на векове. Този магазин е музей! Посещавайки го, господин Паломар усеща зад всеки предмет, както в Лувъра, присъствието на културата, която му е дала форма и която взема форма от него.

Този магазин е речник, който съдържа езика на сиренето — език, отразяващ спреженията и склоненията в безкрайни варианти и чиято лексика представлява неизчерпаемо богатство от синоними, идиоматични изрази, етимологични обяснения и тълкувания, подобно на всички езици, подхранени от десетки диалекти. Този език се състои от вещи, чиято номенклатура включва само външния им, потребителски вид. Ето защо господин Паломар съзнава, че следва да вникне поне отчасти в тази номенклатура, ако иска да спре за миг експонатите, които бягат пред очите му.

Изважда от джоба си бележник, започва да записва имена, да отбелязва край всяко име качеството и особеностите, с които да запечата в паметта си образа на продукта; опитва се също да скицира формата им. Пише „Pave d’Airvolt“ и отбелязва „зелена плесен“, рисува плосък паралелепипед и от едната му страна записва: „почти 4 см“; пише „St-Maure“, отбелязва „сив зърнест цилиндър, вътре с пръчица“ и го рисува, премервайки на око — „20 см“; после пише „Chabicholi“ и рисува по-малък цилиндър.

— Господине! Моля, господине! — Младата продавачка, облечена в розово, е застанала пред него, докато той се е вгълбил в бележника си. Негов ред е. Хората отзад наблюдават странното му поведение и поклащат иронично и нетърпеливо глава, свикнали, като всеки жител на големите градове, да се натъкват на постоянно нарастващия брой слабоумни, които се шляят по улиците.

Грижливо подготвената поръчка, която е имал намерение да направи, се изплъзва от паметта му; той заеква и посочва най-баналното и рекламирано сирене, което вижда пред себе си, сякаш механизмът на масовата култура е очаквал точно този момент на несигурност от негова страна, за да го всмукне и смели между зъбчатите си колела.

МРАМОРЪТ И КРЪВТА

Мислите, които събужда магазинът на месаря у оня, който влиза в него с торба в ръката, включват опита, предаван от векове в различни области на човешкото познание — различаването на месата и транжирането им, най-добрия начин за приготвяне на всеки къс, утешителните похвати, с които да прогоним угризението си за убийството на друго същество, с цел да нахраним нашето. Месарските и кулинарните познания принадлежат към точните науки, проверими по експериментален път; те държат сметка за нравите и практиката, различни за всяко отделно място. Но обяснението на идеята за жертвуването на един живот за сметка на друг е доста неясно и макар изпаднало в забвение от векове, продължава да тежи някак мъгляво на съвестта, като неформулирано изискване. Дълбоко чувство на почитание към всичко, свързано с месото, ръководи господин Паломар, който се кани да купи три пържоли. Сред мраморите на касапницата той се чувства като в храм и съзнава, че личното му съществуване и цивилизацията, към която принадлежи, са обусловени от това място.

Редицата клиенти минава бавно покрай високия мраморен тезгях, покрай подставките и таблите, където е подредено нарязаното месо с етикети за цената и вида. Редуват се яркочервеното на говеждото, светлорозовото на телешкото, убито червеното на агнешкото, бледочервеникавото на свинското. Припламват плоски котлети, обли говежди филета с жилки сланина, тънки контрафилета, пържоли, захванати за яка кост, едри бутове, парчета за варено, ту тлъсто, ту постно, шпиковано месо за печене, което очаква само да бъде пристегнато от връвта; после цветовете избледняват: навлизаме в царството на телешките шницели, рибиците, парчетата от плешка и

гърди, пачите, следвани от агнешките бутчета, а по-натам се белеят шкембета, пъстрейт карантите, лъщи черният дроб...

Облечени в бяло, месарите зад тезгяха размахват брадви с трапецовидни остриета, големи ножове за рязане и одиране, триони за кокали, дървени чукове за начукване на месото, с чиито дръжки натикват нарязаните розови ивици във фунията на мелачката. На куките висят разсечени тела, за да напомнят, че всяка наша хапка е част от едно същество, на чийто живот е било своеволно посегнато.

На плакат, окачен на стената, профилът на едно говедо напомня географска карта, разчертана с линии, които разделят площите по гастронимически интереси и включват цялата анатомия на животното, с изключение на рогата и копитата. Това е картата на човешкия „хабитат“, не по-различна от тази на планетата; и двете съдържат съглашенията, с които хората са узаконили правата си на притежание, на подялба и изяждане без остатък на земните континенти и на рибиците на животинското тяло — права, които човек сам си е присвоил.

Нужно е да се каже, че с течение на вековете симбиозата човек — говедо е получила свое равновесие (позволявайки на двата вида да продължат размножението си), макар и несъразмерно (вярно е, че човек се грижи за изхранването на говедото, но не се чувства задължен да му предлага себе си за храна), гарантирайки разцвета на така наречената човешка цивилизация, която поне в една своя част би трябвало да се нарича човешко-говежда (съвпадаща отчасти с човешко-овчата или човешко-свинската в зависимост от алтернативите на една сложна география на религиозни запрещения). Господин Паломар участва в тази симбиоза с ясно съзнание и пълно одобрение и макар в окаченото говедо да разпознава разсечения труп на собствения си брат той знае, че е месоядно същество, което, обусловено от хранителната си традиция, ще влезе в месарския магазин, за да получи обещание за вкусово щастие, за да си представи, наблюдавайки алените късове месо, шарката, която нажежената скара ще постави по тях, за да предусети удоволствието на небцето от изпечената мръвка.

Едно чувство не изключва друго — душевното състояние на господин Паломар, който се реди на опашка в месарския магазин, е едновременно чувство на съдържана радост и страх, на желание и

уважение, на егоистична загриженост и универсално състрадание — душевно състояние, което може би други изразяват чрез молитвата.

[1] Остаряло прилагателно от „fomage“, сирене — (фр.) — Б.пр.

↑

[2] „Овчи тор“ (козе сирене). — Б.пр. ↑

[3] „Калугерова топка“. — Б.пр. ↑

[4] Малки дискове сухо миризливо сирене, подобни на големи копчета, от които иде и наименованието му „копче за гащи“. — Б.пр. ↑

ПАЛОМАР В ЗООЛОГИЧЕСКАТА ГРАДИНА

КАК ТИЧАТ ЖИРАФИТЕ

Господин Паломар се спира пред заградената площ с жирафи в зоопарка на Венсен. От време на време възрастните жирафи се затичват, последвани от своите жирафчета, засилват се и за малко да се блъснат в оградната мрежа, но бързо се обръщат, изминават още няколко пъти същото разстояние в кариер, после спират. Господин Паломар неуморно наблюдава как тичат жирафите, захласнат от дисхармоничността на техните движения. Не може да реши дали галопират, или препускат в тръс, защото ходът на задните им крака няма нищо общо с този на предните. Като изкълчени, предните крака се огъват до гърдите и се отпускат на земята, сякаш несигурни на коя от многото стави да се опрат точно в тази секунда. Много по-къси, задните крака следват предните с подскоци, малко напреки, сковано, сякаш са дървени крака или клатушкащи се патерици, но ей така, на шега, като че съзнават колко са смешни. През това време протегнатият врат се люлее насам-натам като стрелата на кран, без всякаква връзка с движенията на краката.

Забелязва се и едно трепване на гърба, но това е люлеенето на врата, което действа като лост върху останалата част на гръбначния стълб.

Жирафът прилича на механизъм, сглобен от разнородни части, но който въпреки това действа съвършено. Докато наблюдава тичащите жирафи, господин Паломар си дава сметка за сложната хармония, която управлява дисхармоничния тропот на копитата, за вътрешната съразмерност, която свързва явните анатомически несъразмерности, за вродената грация, която издават тези неграциозни движения. Обединяващият елемент е заложен в петната на козината, разположени в неправилни, но еднородни фигури с ясни, но криви контури; те прилягат на насечените движения на животното като точен графичен еквивалент. В случая би трябвало да се говори не толкова за

отделни петна, колкото за черен плащ, чиято еднообразност е нарушена от светли жилки, разположени в ромбоиден рисунък — една непоследователност на пигментацията, която предизвестява непоследователността на движенията.

В този момент дъщеричката на господин Паломар, отегчена от дългото наблюдаване на жирафите, го дърпа към пещерата с пингвините. Господин Паломар, който изпитва тягостно чувство от гледката на пингвините, тръгва неохотно след детето и се пита за причината на интереса си към жирафите. Може би интересът му се основава на това, че светът около него се движи по дисхармоничен начин, а той все се надява да открие един рисунък, една постоянна величина? Може би самият господин Паломар чувства, че се придвижва, ръководен от несъгласувани движения на ума, които сякаш нямат нищо общо помежду си и които е все по-трудно да постави в рамката на какъвто и да е модел за вътрешна хармония?

ГОРИЛАТА АЛБИНОС

В зоопарка на Барселона съществува единственият познат в света екземпляр на горил а лбинос, докаран от Екваториална Африка. Господин Паломар си проправя път сред тълпата, която се трупа около нейната клетка. Зад стъклената преграда „Copito de nieve“ (Снежинката, така я наричат) представлява планина от плът и бяла козина. Облегната на стената, тя се пече на слънце. Лицето и — като маска — е с човешки, розов цвят, набраздено от бръчки; под космите на гърдите ѝ също прозира гладката розова кожа на хората от бялата раса. От време на време това огромно лице на тъжен великан се обръща към тълпата посетители пред стъклото, застанала на не повече от метър, и отправя бавно към нея поглед, изпълнен с отчаяние, печал и досада — поглед, който изразява цялото примирение да бъдеш като тази горил а: единствен екземпляр в света, мразена от себеподобните си, обречена да мъкне цялото бreme на собствената си своеобразност, цялата мъка да заема пространството и времето със своето тъй огромно и пищно присъствие.

Зад стъклото може да се види място, оградено от високи зидове, което прилича на затвор, но в действителност е „градината“ на дома-

клетка на горилите, от чийто пръстен под се издигат дърво без листа и желязна стълба като онези в гимнастическите салони. В дъното на дворчето стои женската — голяма черна горилка, която държи в ръце своето малко, също черно. Белотата на кожата не се наследява. Снежинката остава единственият албинос сред всички горили.

Бяла и неподвижна, голямата маймуна събужда в ума на господин Паломар представата за незапомнена древност също както планините или пирамидите. Фактически горилата албинос е младо животно; само контрастът между розовото лице и късия бял косъм, който го обрамчва, и най-вече бръчките около очите ѝ придават вид на достопочтен старец. По отношение на останалото Снежинката прилича повече на другите маймуни, отколкото на човека. На мястото на носа има дълбоко вдълбани ноздри, ръцете ѝ са космати и не твърде подвижни и всъщност ѝ служат повече като крака, щом вземе да върви, подобно на всяко четириноско.

Сега тези ръце или крака притискат към гърдите външна автомобилна гума. В безкрайната празнота на своите часове Снежинката не изпуска никога тази гума. Какво ли представлява за нея този предмет? Играчка, фетиш, талисман? Паломар има чувството, че отлично разбира горилата, нуждата ѝ да стиска нещо в ръце, докато всичко останало ѝ убягва — нещо, с което да уталожил мъката си от уединението, от несходството си, от присъдата да бъде винаги смятана за жив феномен не само от страна на посетителите на зоопарка, но и от семейството си.

И женската притежава автомобилна гума, но за нея тя представлява предмет за битова употреба: седи в нея като в кресло, грее се на слънце и пощи малкото си. За Снежинката обаче контактът с гумата прилича на чувствено влечение, израз на притежание и в известен смисъл символ. Гумата ѝ открива пролука към онова, което за човек е търсене на изход от житейските проблеми, позволява ѝ да се отъждестви с нещата, да се разпознае в знаците, да преобразува света в общност от символи, тоест представлява едва ли не първото зазоряване на културата в дългата биологична нощ. За тази цел горилата албинос разполага само с една автомобилна гума, фалшификат на човешкото производство, чужда на нея, лишена от всякакъв символичен потенциал, оголена от значения, абстрактна. Не би могло да се каже, че от съзерцанието ѝ горилата извлича нещо повече. При това кое друго,

ако не празният кръг би могъл да поеме всички значения, които искаме да вложим в него? Може би отъждествявайки се с него, горилата се опитва да достигне дъното на мълчанието, изворите, от които бликва езикът, да установи цял ред отношения между своите мисли и безпощадната, няма очевидност на фактите, които определят живота ѝ...

Господин Паломар напуска зоопарка, но не може да прогони от ума си образа на горилата албинос. Опитва се да заговори за нея с ония, които среща по пътя си, но никой не иска да го изслуша. През нощта в часовете на будуване и по време на краткия сън голямата маймуна му се явява постоянно. „Както горилата си има своята автомобилна гума, която ѝ служи като осезаема опора за един безсмислен и безсловесен разговор — казва си той, — тъй аз си имам този образ на бялата маймуна. Всички въртим в ръцете си по една стара автомобилна гума, чрез която бихме желали да достигнем трайния смисъл, недостижим за думите.“

ПОДКЛАС ЛЮСПЕСТИ

Господин Паломар иска да разбере защо го привличат игуаните. От време на време посещава сбирката от влечуги в „Жарден де Плант“ и никога не съжالياва. Това, което е необикновено, дори единствено в изгледа на игуаната, му е съвсем ясно, но усеща, че има нещо повече, без да може да каже какво.

Игуаната е покрита със зелена кожа, сякаш съшита от съвсем дребни, ковани люспи. Кожата ѝ е повече, отколкото е необходимо: образува гънки, торбички, ширини по врата и краката, като дреха, която би трябвало да лежи по тялото, а виси от всички страни. По протежение на гръбначния стълб се издига назъбен гребен, който продължава чак до опашката; опашката също е зелена до едно място, после избледнява и се начупва на пръстени с редуващи се светлокафяви и тъмнокафяви цветове. На зелената ѝ люспеста муцуна се отваря и затваря окото и точно това „еволюирало“ око, надарено с поглед, с внимание, с тъга, внушава чувството, че друго същество се е скрило под тази змейска външност — едно животно, по-сходно на

ония, с които общуваме, едно живо присъствие не толкова отдалечено от нас, колкото ни изглежда...

Следват други бодливи гребени под брадичката, две кръгли бели плаки на врата, издути като слухов апарат — цял куп принадлежности и залъгалки, защитни шипове и гerdани, един мострен панаир от форми, заимствувани от животинския свят и на разположение на останалия свят... Толкова неща върху един-единствен звяр? Дали не прикриват някой друг, който ни гледа отвътре?

Предните лапи на игуаната биха приличали повече на птичи нокти, ако не се захващаха за истински ръце, мускулести и добре изваяни, за разлика от задните крачета, дълги и меки, с пръсти, напомнящи растителни израстъци. Но като цяло, дори със сънливата си неподвижност, животното излъчва сила.

Господин Паломар се е спрял пред витрината на Iguana Iguana, след като е съзерцавал дълго друга витрина, с десет малки, струпани едно върху друго игуанчета, които непрекъснато сменят мястото си с ловки движения на лакти и колена; протягайки се, яркозелената им кожа искри с меден блясък там, където би трябвало да са хрилете, бялата им брада е бодлива, а светлите им очи са широко отворени около черната зеница. След това иде „Варанът от саваните“, скрит в пясъка, чийто цвят е като кожата му; наблизно са черно-жълтият „Тегу“, или „Turinambis“, който е досуц като кайман, и гигантският африкански „Кордил“ с гъсти и остри люспи като щръкнали листа с цвета на пустинята, тъй съсредоточен в желанието си да се изключи от света, че се увива в кръг, притискайки опашката към главата си. Потопена в малък, прозрачен басейн, бронята му, сиво-зелена на гърба и бяла на корема, изглежда мека, месеста; острата му муцуна се подава сякаш не от неговия, а от чужд врат.

Животът в павилиона на влечугите изглежда като безполезно и безпланово разхищение на форми, където всичко е възможно, където животни, растения и скали разменят помежду си люспи, бодли и други рогови образувания, но сред безкрайно възможните комбинации само някои — може би тъкмо най-невероятните — остават непроменени и устояват на природните сили, които ги разединяват, обединяват, претопяват; и веднага всяка една от тези форми става център на един свят, отделена завинаги от другите, както тук, в редицата клетки с витрини, и в този завършен брой от начини на съществуване, всеки

характерен със своята чудовищност, необходимост или красота, се съдържа редът, единственият познаваем ред на света. С осветените си витрини, където дремещи влечуги се крият сред клони, скали и пясък, наподобяващи техния действителен лес или пустиня, залата на игуаните в „Жарден де Планта“ представя реда в света, бил той отражение на небесните идеи върху земята, или пък външна проява на тайната на естеството на нещата, на закона, скрит в ядрото на битието.

Влечугите или околната среда, кое всъщност привлича повече; господин Паломар? Въздухът попива влажната лепкава топлина подобно на сунгер; тежка смрад на гнило кара човек да сдържа дъха си; мракът и светлината тегнат в неподвижна смесица на дни и нощи: дали такова е усещането на онзи, който надзърва отвъд човешкото? Зад стъклото на всяка клетка се намира светът, предшествал появата на човека или дошъл след него, за да докаже, че светът на човека не е нито вечен, нито единствен. Дали за да се убеди в това с очите си, господин Паломар прави преглед на тези обори, в които спят питони, боа, кротали и бермудски смокове?

Но всяка витрина е умален образец на някои от световете, от които човекът е изключен, и този свят е откъснат от една естествена последователност, каквато може би никога не е съществувала — няколко кубически метра пространство, в което свършени устройства осигуряват определена температура и влажност. Така че животът на всеки екземпляр от този допотопен зверилник се поддържа изкуствено, сякаш е мисловна хипотеза, продукт на въображението, езикова конструкция, парадоксална аргументация, целяща да докаже, че единствено нашият свят е истинският...

Сякаш едва сега миризмата на влечугите е станала непоносима, защото господин Паломар изведнъж чувства нужда да излезе на открито. Трябва да прекоси голямата зала на крокодилите, да мине покрай редицата малки басейни, отделени с прегради. Отстрани на всеки басейн лежат на сухо крокодилите, сами или на двойки, пепеливи на цвят, едри, груби, ужасни, тежко отпуснати, прилепени към земята по цялото протежение на дългите си жестоки муцуни, на студените си кореми, на широките си опашки. Всички изглеждат заспали, дори тези, които държат очите си отворени, а може би будуват в няма тъга, макар със затворени очи. От време на време някой от тях бавно се надига на късите си крака, пролазва до ръба на басейна,

отпуска се с плясък във водата, надигайки цяла вълна, полюшква се потопен наполовина, неподвижен като преди. Безкрайно търпение ли е това тяхното или безгранично отчаяние? Какво очакват или какво са престанали да очакват? В какво време са потопени? В това на животинския вид, откъснато от хода на часовете, които вихрено минават от рождението до смъртта на всеки индивид? Или във времето на геологическите ери, което размества континентите и заякчава хребета на изплувалите земи? Или в бавното изстудяване на слънчевите лъчи? Мисълта за едно време извън нашия жизнен опит е непоносима. Паломар иска да излезе от павилиона на влечугите, който може да се посещава само рядко и набързо.

МЪЛЧАНИЕТО НА ПАЛОМАР

ПЪТЕШЕСТВИЯТА НА ПАЛОМАР

ПЯСЪЧНАТА ЛЕХА

Малък двор, покрит с едрозърнест бял пясък, почти чакъл, разстлан с гребло на успоредни бразди или концентрични кръгове около неправилно струпани камъни и ниски скали — така изглежда един от най-известните паметници на японската цивилизация, скалната и пясъчна градина на храма Рьоанджи в Киото — типична картина на съзерцанието на абсолюта, постижимо с най-прости средства и без помощта на понятия, изразими с думи, според учението на монасите Дзен, най-духовната будистка секта.

Правоъгълната площ от безцветен пясък е оградена от трите си страни със зидове, покрити с керемиди, отвъд които се зеленее дървета. Четвъртата страна е заета от дървена пътека на стъпала, където посетителите могат да минават и да поседят. „Ако нашето вътрешно зрение е погълнато от гледката на тази градина — обяснява листовката на японски и английски, която се предлага на посетителите, подписана от настоятеля на храма, — ще се почувствуваме освободени от относителността на нашия личен Аз, докато усещането за абсолютния ни Аз, ще ни изпълни с ведро удивление, прочиствайки помрачените ни умове.“

Господин Паломар е склонен да следва доверчиво тези съвети и сяда на стъпалата, наблюдава камъните един по един, следва вълнообразните извивки на белия пясък, оставя неопределимата хармония, която свързва елементите на картината, да навлезе полека-лека в него.

Тоест опитва се да си представи всички тези неща така, както би ги почувствувал някой, който в самота и мълчание би се съсредоточил да гледа градината Дзен. Защото — това забравихме да кажем — господин Паломар е притиснат на пътеката от стотици посетители, които го блъскат от вси страни, и от други, с фотоапарати и кинокамери, които си пробиват път с лакти и колена и снимат

камъните от всички възможни положения, използвайки естествената светлина или светкавиците си. Рояци крака във вълнени чорапки (както винаги в Япония обувките се оставят на входа) го прескачат, многобройни домочадия биват тикани към първата редица от родители педагози, тълпи ученици в униформа се бутат насам-натам, нетърпеливи да приключат час по-скоро посещението на прословутия паметник, наложено им от училище; прилежни посетители кимат ритмично с глава, докато проверяват дали всичко, писано в пътеводителя, отговаря на истината и дали всичко, което се вижда в действителност, е описано в пътеводителя.

„Можем да видим пясъчната градина като архипелаг от скалисти острови в безкрайния океан или като върхове на високи планини, които се показват над море от облаци. Можем да я видим като картина, оброчена от зидовете на храма, или да забравим за рамката и да си внушим, че морето от пясък се разпростира до безкрай, покривайки целия свят.“

Тези инструкции за „начина на употреба“ се съдържат в листовката и изглеждат напълно приемливи и лесно приложими според господин Паломар, стига човек да е уверен, че притежава индивидуалност, от която да се освободи, и че може да гледа света от вътрешността на един Аз, който е в състояние да се разпадне и да се превърне само в зрение. Но именно този начален момент изисква допълнително усилие на въображението, особено трудно за постигане, когато собственият Аз се е затлачил в гъстата тълпа, която гледа чрез хилядите, си очи и изминава с хилядите си крака задължителен маршрут на туристическото посещение.

Значи на човек не му остава нищо друго, освен да заключи, че мисловните техники на Дзен за постигане на крайното смирение, за откъсване от всяко желание за притежание и от гордостта имат за задължителен фон привилегиите на аристократа, че предполагат индивидуализма във времето и пространството, хоризонтите на една самота, лишена от страх и тревога?

Но това заключение, което води до обичайната тъга по един рай, изгубен вследствие на ширещата се масова култура, звучи много наивно за господин Паломар. Той предпочита да тръгне по по-труден път, да се опита да долови онова, което градината Дзен може да му

даде, като я гледа в единственото положение, в което може да бъде гледана днес, т.е. издавайки собствения си врат между многото други.

Какво вижда? Вижда човешкия род в ерата на големите числа, разпрострял се в една еднозначна тълпа, съставена все пак от отделни индивидуалности, като това море от песъчинки, заляло повърхността на света... Вижда света, въпреки че той му показва само каменните гърбове на своята безразлична към съдбата на човечеството природа, твърдото си, непреклонно пред човешкото възприятие естество... Вижда формите, в които човешкият пясък прави опит да се разположи, следвайки определени линии на движение, рисунки с правилен и неправилен контур, като праволинейни или кръгообразни следи от гребло... И между човечество — пясък и свят — камъни се установява една възможна хармония, подобна на тази между две разнородни хармонии: едната — извън човешкия обхват, чието равновесие на силите, изглежда, не отговаря на никакъв рисунък; и другата — на човешките структури, която се стреми към рационалност на геометричната или музикалната композиция, но никога не е окончателна...

ЗМИИ И ЧЕРЕПИ

В Мексико господин Паломар посещава развалините на Тула, древната столица на толтеките. Придружава го стар приятел мексиканец, страстен и красноречив познавач на предиспанските цивилизации, който му разказва прекрасни легенди за Кецалкоатл. Преди да стане бог, Кецалкоатл бил цар и дворецът му бил тук, в Тула; от този дворец е останала площ с пречупени колони около един имплувиум^[1], нещо като дворците от древния Рим.

Храмът на Утринната звезда представлява стъпаловидна пирамида. На върха ѝ се издигат четири цилиндрични кариатиди, наречени „атланти“, изобразяващи бог Кецалкоатл като Зорницата (посредством пеперудата, символ на звездата, която той носи на гърба си), и четири скулптирани колони, представящи Пернатата змия, т.е. все същия бог, но във формата на животно.

Всичко това трябва да се приеме на честна дума — впрочем би било трудно да се докаже обратното. В мексиканската археология

всяка статуя, всеки предмет, всеки барелефен детайл означава нещо, което означава нещо, което на свой ред означава нещо. Едно животно означава един бог, който означава една звезда, която означава някакъв елемент или човешко качество и т.н. Намираме се в света на пиктографското писмо. Древните мексиканци използвали фигури, когато пишели и дори когато рисували, все едно че пишели: всяка фигура ни се представя като ребус за разгадаване. И най-абстрактните геометрични фризове по стената на някой храм могат да бъдат изтълкувани като стрели, ако в тях се открие мотив от пресечени линии или може да се разчете някаква числова последователност, както е при гръцките. Тук в Тула барелефите повтарят стилизирани животински фигури: ягуари, койоти. Мексиканският приятел се спира на всеки камък, превръща го в космически разказ, в алегория, в морално разсъждение.

Сред развалините минава клас ученици, момчета с черти на индианци, може би потомци на строителите на тези храмове, облечени в проста бяла скаутска униформа със синя кърпа около врата. Учителят, не много по-висок от тях и малко по-възрастен, със същото кръгло и сурово лице, води момчетата. Те изкачват високите стъпала на пирамидата, спират под колоните, учителят казва към коя цивилизация принадлежат, към кой век, от какъв камък са изваяни, после заключава:

— Не се знае какво искат да кажат.

И класът го следва надолу по стъпалата. Пред всяка статуя, пред всяка фигура, изваяна върху някой барелеф или колона, учителят дава някои сведения и неизменно добавя:

— Не се знае какво иска да каже.

Ето един *чак-моол* — особено разпространен вид статуя: полуизлегната човешка фигура държи поднос, на който — казват единодушно експертите — били показвани кървящите сърца на умъртвените при човешките жертвоприношения. От само себе си тези статуи биха могли да бъдат видени и като добродушни, простовати чучела, но винаги когато господин Паломар съзре някоя от тях, без да иска, потръпва.

Минава редицата ученици. И учителят казва:

— Това е един *чак-моол*. Не се знае какво иска да каже. — И отминава.

Макар да следи обясненията на учителя, който го води, господин Паломар все се натъква на учениците и на думите на учителя. Очарован е от богатството на митологическите сведения, с които приятелят го отрупва — от тълкувателните варианти и алегоричния прочит, които винаги са му стрували върховно умствено упражнение. Но се чувства привлечен ѝ от противоположното поведение на учителя — това, което в началото му се е сторило като липса на всякакъв интерес, сега му се разкрива като научна и педагогическа постановка, избор на метод от страна на този млад, сериозен и съвестен учител, правило, от което той не иска да отстъпи. Един камък, една фигура, един знак, една дума, които стигат до нас лишени от своя контекст, са само камък, фигура, знак, дума; можем да се опитаме да ги определим, да ги опишем като такива и нищо повече. Ако извън образа, който ни показват, имат и друг, скрит образ, на нас не ни е дадено да го научим. Отказът да разберем повече от това, което тези камъни ни показват, е може би единственият начин да изразим уважение към тяхната тайна. Да се опитваме да гадаем, е самонадеяност, предателство към истинското, загубено значение.

Отвъд пирамидата минава коридор или проход между две стени, едната от печена глина, другата от скулптиран камък — Стената на змиите. Може би това е най-красивият паметник в Тула. В изпъкналия фриз се преплитат змии, всяка от които държи в отворената си уста човешки череп, сякаш се кани да го погълне.

Минават момчетата и учителят казва:

— Това е Стената на змиите. Всяка змия държи в уста един череп. Не се знае какво означава.

Приятелят на господин Паломар не може да се въздържа:

— Разбира се, че се знае — казва. — Това е последователността на живота и смъртта, змиите са животът, а черепите — смъртта; животът, който носи в себе си смъртта, и смъртта, без която няма живот...

Момчетата слушат със зяпнали уста, с учудени черни очи. Господин Паломар си мисли, че всяка традиция предполага друга традиция и така нататък. Пита се: „Какво ли е означавало смърт живот, последователност на живот и смърт за древните толтеки? И какво би могло да означава всичко това за тези момчета? А за мен?“ Все пак той знае, че никога не ще може да задуши в себе си желанието да тълкува,

да преминава от един изказ към друг, от конкретни фигури към абстрактни думи, от абстрактни символи към конкретни обяснения, да тъче постоянно мрежата от аналогии. Невъзможно е човек да не тълкува, както е невъзможно да се въздържи да мисли.

Училищният клас е изчезнал зад един завой, но упоритият глас на учителя подхваща:

— Не е вярно, не е вярно това, което ви каза онзи господин. Не се знае какво означават.

РАЗЛИЧНИЯТ ЧЕХЪЛ

По време на пътуването си в една страна на Ориента господин Паломар е купил от пазара чифт чехли. Завърнал се вкъщи, той се опитва да ги обуе, но установява, че единият чехъл е по-голям от другия и се изхлузва от крака му. Спомня си стария продавач, седнал по турски в една ниша на пазара пред огромен куп разбъркани чехли с различни размери. Вижда го как рови из купа, за да намери чехъл по мярка на крака му, и как му го подава, за да го пробва, и как после отново рови и му подава предполагаемия ещ, който господин Паломар взема, без да изпробва.

„Може би сега — мисли господин Паломар — някой друг ходи из онази страна с два различни чехъла“ и вижда слабата, прегърбена фигура на човек, който прекосява пустинята, накуцвайки, защото единият чехъл се изхлузва от крака му при всяка крачка или стяга присвитото му стъпало, понеже е тесен. „Може би и той в този момент мисли за мен, надява се да ме срещне, за де си разменим чехлите. Връзката помежду ни е много по-конкретна и по-ясна от отношенията, установени между които и да било двама души. И все пак никога няма да се срещнем.“ Решава, че ще продължи да носи двата различни чехъла от солидарност към непознатия си другар по участ, за да поддържа живо усещането за това тъй рядко допълване, за това отражение на накуцващи стъпки от един континент в друг.

Мъчи се да си представи този образ, но знае, че не отговаря на истинския. Лавина от серийно изработени чехли периодично се изсипва в купа на стария търговец от онзи пазар. В дъното на купа винаги ще останат два различни чехъла, но докато търговецът не е

изчерпал всичките си запаси (а може и никога да не ги изчерпи, може да е умрял и дюкянчето му с цялата стока да е преминало към наследниците), достатъчно е човек да потършува в купа и все ще намери еш за своя чехъл. Само с разсеян клиент като него би могло да се случи такава грешка, макар че могат да минат векове, преди последиците от тази грешка да се отразят на друг посетител на онзи стар пазар. Всеки процес на разпадане на реда в света е необратим, но резултатите биват прикрити и забавени от безбройните неограничени възможности за нови симетрии, комбинации и чифтосвания.

Ами ако неговата грешка е допринесла само да заличи някоя предишна грешка? Не би ли могло да се приеме, че разсеяността му е внесла ред, а не безредие? „Може би търговецът много добре е знаел какво прави — мисли си господин Паломар. — Като ми е дал два различни чехъла, той е поправил едно несъответствие, което от векове се е криело в онзи куп от чехли, предаван от поколение на поколение все на същия онзи пазар.“

Може би непознатият му другар по участ е накуцвал в друга епоха и съразмерността на стъпките им сега се повтаря не само от един континент в друг, но и след толкова века. Господин Паломар се чувствава солидарен с него не само по тази причина. Продължава да шляпа мъчително с двата различни чехъла, за да утеши духа му.

[1] Импливиум — каменно корито за събиране на дъждовна вода от покрива, разположено във вътрешния двор на римските къщи. — Б.пр. ↑

ПАЛОМАР В ОБЩЕСТВОТО

ЗА ПРЕХАПВАНЕТО НА ЕЗИКА

В едно време и в една страна, където всички се надпреварват да изразяват мнения и възгледи, господин Паломар е възприел навика да прехапва три пъти езика си, преди да изложи каквото и да е свое твърдение. Ако при третото прехапване на езика все още е убеден в онова, което се е готвел да каже, казва го. Иначе мълчи. Фактически прекарва цели седмици и месеци в мълчание.

Добри поводи да мълчи не му липсват, но се случва, макар и рядко, господин Паломар да съжалява, че не е казал нещо, което е трябвало да каже в подходящ момент. Установява, че фактите са потвърдили онова, което е мислел, и ако навремето е бил изказал мисълта си, може би е щял да има някакво въздействие върху последствията. В тези случаи вътрешно е раздвоен между задоволството, че правилно е мислел, и чувството за вина заради прекалената си сдържаност. И двете чувства са тъй силни, че той се изкушава да ги изкаже с думи, но след като си прехапе три пъти езика, се убеждава, че няма никакъв повод за гордост или за угризения.

Това, че е разсъждавал правилно, Паломар не смята за никаква заслуга. Статистически е почти неизбежно между многото глуповати, объркани или банални мисли, които му идват наум някоя да бъде проницателна, та дори и гениална; но както е споходила самия него, така би могла да споходи и някого другико.

По-спорно е разсъждението му за случаите, когато не е изразил мисълта си. Тогава, когато всички мълчат, да се съобразяващ с мълчанието на мнозинството, явно е осъдително. А в случаите, когато всички говорят много или едновременно, важното не е да кажеш най-вярното, което, така или иначе, ще се загуби сред брътвежа на другите, а да изразиш становището си по такъв начин, че да му придадеш максимална стойност. Но тогава излиза, че ако стойността на едно отделно твърдение се обуславя от продължителността и

последователността на разговора, единствено възможният избор е или да говориш непрекъснато, или да не казваш нищо. В първия случай господин Паломар би установил, че мисълта му не върви праволинейно, а на зигзаг, поради собствените за него колебания, самоопровержения и поправки, сред които правилността на неговото твърдение би се загубила. Колкото до втората възможност, тя включва изкуството да мълчиш, което е по-трудно от изкуството да говориш.

Наистина и мълчанието може да се приеме като реч, доколкото то е отказ от словото, с което другите си служат. Но смисълът на този вид мълчание се състои в прекъсванията му, тоест в това, което от време на време човек казва и което придава определен смисъл на онова, което премълчава.

Или по-точно: едно мълчание може да послужи за изключване на някои думи, които да бъдат държани като резерв за по-подходящи случаи така, както една казана дума днес може да ни спести сто казани утре или да ни принуди да кажем хиляда. „Всеки път, когато си прехапя езика — заключава мислено господин Паломар, — трябва да разсъждавам не само за това, което искам да кажа или не, а и за всичко онова, което, ако кажа или не, ще бъде казано или не от другите.“ Формулирайки тази своя мисъл, той си прехапва езика и потъва в мълчание.

ЗА КРИТИЧНОТО НИ ОТНОШЕНИЕ КЪМ МЛАДИТЕ

Във време, в което нетърпимостта на възрастните към младите и на младите към възрастните е достигнала върха си, време, в което възрастните гледат само да натрупат доводи, за да кажат най-подир на младите онова, което заслужават, а младите чакат само тези случаи, за да докажат на възрастните, че не разбират нищо господин Паломар не може да обели дума. Ако някога понечи да се намеси, установява, че всички са много запалени от тезата, която поддържат, за да се съгласят с онова, което той се опитва да обясни на самия себе си.

Работата е там, че той желае не толкова да заяви една своя истина, колкото да зададе въпроси, но разбира, че никой не иска да излезе от рамките на своето изказване, за да отговаря на въпроси, които произтичат от друга реч и задължават човек да изкаже същите

неща с други думи и дори да се озове в непозната област, далеч от сигурния път. Или пък би искал другите да му задават въпроси, но и на него биха му допаднали само определени въпроси, а не всички — онези, на които би отговорил, казвайки нещата, които чувствува, че може да каже, но които би могъл да каже само ако някой му поиска. Впрочем никой няма такова намерение.

При това положение господин Паломар се ограничава да размишлява в себе си за трудността да се разговаря с младите.

Мисли си: „Трудността идва от факта, че между нас и тях зее бездна. Случило се е нещо в промеждутъка между нашето и тяхното поколение, една последователност от жизнен опит се е прекъснала — вече нямаме общи допирни точки.“

После си казва: „Не, трудността идва от факта, че винаги когато искам да им отправя упрек, забележка, насърчение или съвет, ми се струва, че и аз като млад понасях упреци, забележки, насърчения и съвети от този род и не им обръщах внимание. Времената бяха различни, различни бяха поведението, езикът, нравите, но тогавашният ми начин на разсъждение не беше много по-различен от техния днес. Значи нямам никакво право да говоря.“

Господин Паломар дълго се колебае между тези два варианта на въпроса. После решава: „Няма противоречие между двете схващания. Решението за последователност между поколенията се крие в невъзможността да предадем жизнения си опит, да помогнем на другите да избягнат грешките, допуснати от нас. Истинското различие между две поколения идва от общите им елементи, които налагат цикличното повторение на същия жизнен опит, подобно на поведението на животинските видове, предадени като биологическо наследство; затова пък елементите на безспорно различие между нас и тях са резултат от необратимите промени, които всяка епоха носи в себе си, сиреч зависят от историческото наследство, което сме предали на тях, младите, истинското наследство, за което сме отговорни, макар понякога несъзнателно. Затова няма за какво да ги поучаваме: не можем да повлияем на това у тях, което най-много прилича на нашия жизнен опит; не можем да се разпознаем в онова у тях, което носи нашите белези.“

МОДЕЛЪТ НА МОДЕЛИТЕ

В живота на господин Паломар имаше време, в което негово правило беше: първо, да построи в ума си един модел, възможно най-съвършения, най-логичния, най-геометричния; второ, да провери дали моделът приляга към случаите, наблюдавани в практиката; трето, да нанесе необходимите поправки, щото моделът и действителността да съвпадат. Този метод, разработен от физиците и астрономите, изследващи структурата на материята и вселената, изглеждаше на Паломар единственият, който би му позволил да подходи към заплетените човешки проблеми и на първо място към проблемите на обществото и на начините за управлението му. От една страна, трябваше да държи сметка за променливата и налудничава действителност на съжителството между хората, която ражда само ужаси и нещастия, а от друга — за един модел на съвършен обществен организъм, добре замислен и очертан с ясни контури, прави линии, окръжности, елипси, паралелограми на формите, диаграми с акцизи и координати.

Паломар знаеше, че за да построи такъв модел, трябва да изходи от нещо, тоест трябва да се опре на принципи, от които по дедукция да извлече собственото си разсъждение. Човек не избира тези принципи, наречени също аксиоми или постулати, тях вече ги има, защото, ако ги нямаше, той не би могъл дори да започне да мисли. Паломар следователно също имаше свои принципи, но понеже не беше нито математик, нито логик, не се стремеше да ги определи. Така или иначе, една от предпочитаните му дейности беше да прави изводи, защото на нея можеше да се посвети сам и в мълчание, без специални съоръжения, по всяко време и на всяко място, седнал във фотьойла или разхождайки се. Затова пък към индукцията хранеше известно недоверие, може би защото жизненият му опит му се струваше приблизителен и ограничен. Така че построяването на един модел бе за него чудо на равновесие между принципите (оставени в сянка) и жизнения опит (неуловим), но резултатът трябваше да е много по-съвършен и от едните, и от другия. Наистина при добре построен модел всяка подробност следва да бъде обусловена от другите, така че всичко да се крепи на абсолютен синхрон, подобно на механизъм, в който, ако блокира едно зъбно колело, блокира всичко. По дефиниция моделът не трябва да търпи никаква промяна, трябва да действа съвършено, а виждаме, че действителността е несъвършена и се

пропуска отвсякъде; следователно не ни остава друго, освен да я принудим да вземе формата на модела, с добро или с лошо.

Господин Паломар дълго време се мъчеше да постигне такова равнодушие и откъсване от живота, при което единствено важна остава хармонията в линиите на рисунъка: всички пропусквания, огъвания и натиски, които човешката действителност следваше да понесе, за да се оприличи с модела, трябваше да се считат за моментни и незначителни инциденти. Но ако за миг престанеше да съзерцава хармоничния геометричен образ на идеалните модели, изписан на небето, в очи му се набиваше един човешки пейзаж, в който ужасите и нещастията ни най-малко не бяха изчезнали, и тогава линиите на рисунъка изглеждаха деформирани и изкривени.

В такива случаи се налагаше постепенното нанасяне на малки поправки в модела, които да го доближават до една възможна действителност, както и в действителността, за да се доближи тя до модела. Наистина степента на податливост на човешката природа не е безгранична, както първоначално му се струваше; от друга страна, и най-строгий, железният модел може да покаже неочаквана еластичност. С една дума, ако моделът не успее да промени действителността, би трябвало действителността да успее да промени модела.

Правилото на господин Паломар полака-лека се бе изменило: сега то се нуждаеше от голямо разнообразие на модели, може би модели, преобразуващи се един в друг по силата на някакъв комбинативен подход, за да се стигне до модел, който най-добре да пасва на действителността, съставена на свой ред от много и различни действителности във времето и пространството.

Не може да се каже, че в цялата тази дейност господин Паломар лично е изработвал или се е старал да прилага вече изработени модели — той се ограничаваше с това да си представи правилната употреба на правилни модели, за да запълни пропастта между действителността и принципите, която му се струваше все по-дълбока. Тоест начинът, чрез който моделите могат да бъдат управлявани, не влизаше в неговата компетентност и във възможностите му за намеса. С такива неща обикновено се занимаваха лица, много по-различни от него, които Преценяваха тяхната функционалност в зависимост от други критерии: най-вече ги преценяваха като оръдия на властта и по-малко

— според принципите или последиците в живота на хората. А това е естествено, тъй като моделите са имали винаги за цел да моделират една система на власт. Но ако ефикасността на системата се мери по нейната неуязвимост и издръжливост, моделът се превръща в нещо като крепост, чиито дебели стени крият онова, което е отвън. Паломар, който винаги е очаквал най-лошото от всякаква власт и противовласт, е успял да се убеди, че от истинско значение е само онова, което настъпва независимо от тях: формата, която обществото придобива бавно, мълчаливо, анонимно, в навиците, в начина си на мислене и действие, в стълбицата на ценностите. Ако нещата стоят така, моделът на моделите, мечтан от Паломар, би трябвало да послужи за създаването на прозрачни, прозирни модели, тънки като паяжина, дори направо за разпадането на моделите.

При това положение на Паломар не остава друго, освен да заличи в ума си моделите и моделите на моделите. Но ето че си озовава лице в лице със зле управляемата и разнородна действителност, затова е принуден да казва ту „да“, ту „не“, ту „обаче“ За тази цел по-добре е умът да остане свободен, въоръжен само със спомена за частици жизнен опит и подразбиращи се недоказуеми принципи. Това не е линия на поведение, от която Паломар би извлякъл особено удовлетворение, но е единствената, която му се струва годна за използване.

Не изпитва никакво колебание, ако трябва отново да докаже нередностите в обществото и злоупотребите на ония, които злоупотребяват (като се изключи страхът му, че ако говори много за тях, дори най-справедливите неща могат да звучат банално, повтарящо се, отегчително). По-трудно му е да се произнася за мерките, които следва да се вземат, защото първо би искал да се увери, че тези мерки няма да доведат до още по-големи вреди и злоупотреби и че дори мъдро подготвени от просветени реформатори, ще могат по-късно да бъдат приложени безвредно на практика от техните приемници, били те негодници или нарушители на закона, били те негодници и нарушители на закона едновременно.

Би могъл да изложи систематизирано тези чудесни мисли, но го задържа едно безпокойство: ами ако от всичко това изскочи някой модел? Така господин Паломар предпочита да държи убежденията си в неопределено състояние, да ги проверява при всеки отделен случай,

като от всеки един от тях извлича правилото за всекидневното си поведение: да действа или да бездейства, да избира или да изключва, да говори или да мълчи.

СЪЗЕРЦАНИЕТО НА ПАЛОМАР

СВЕТЪТ ГЛЕДА СВЕТА

Вследствие поредица от интелектуални несполуки, които не заслужават да бъдат споменавани, господин Паломар е решил, че главната му дейност ще бъде да гледа нещата отвън. Малко късоглед, разсеян, вглъбен, той като че ли не е от този тип хора, които обикновено наричаме наблюдатели. И все пак винаги така му се е случвало, че някои неща — каменен зид, раковина, листо, чайник — сякаш го подканват към по-обстойно и продължително внимание; той започва да ги наблюдава почти несъзнателно и погледът му шари по всички подробности, без да може да се откъсне от тях. Господин Паломар е решил отсега нататък да удвои вниманието си: първо, за да не му убегне този повик, който вещите му отправят; второ, за да придаде на действието наблюдение значението, което то заслужава.

Тук обаче настъпва първият кризисен момент: сигурен, че отсега нататък светът ще му разкрие безкрайно богатство от неща за гледане, господин Паломар се опитва да съзерцава всичко, което му попадне в обсега, но от това не изпитва никакво удоволствие и той престава да съзерцава. Настъпва втора фаза, в която се убеждава, че нещата за гледане са едни, а не други следователно трябва да започне да ги търси; за тази цел винаги се сблъсква с проблеми при подбора, с изключения, с низ от предпочитания и бързо установява, че разваля всичко, щом намесва собствения си Аз и всички проблеми, свързани със собствения му Аз.

Но как може човек да гледа нещо без участието на собствения си Аз? Чии са очите, които гледат? Обикновено мислим за Аз-а като за някой, застанал зад собствените ни очи, все едно се е показал на рамката на прозорец, откъдето гледа света, разпрострял се пред него. Значи има прозорец, който гледа към света. Оттатък е светът, а отсам? Все светът, какво друго искате? С малко усилие за съсредоточаване Паломар успява да измести света, който е пред него, и да го постави откъм вътрешната страна на прозореца. Тогава какво остава извън прозореца? Пак светът, който в случая се е раздвоил на свят, който гледа, и свят, който е гледан. А къде е той, наречен още Аз, т.е.

господин Паломар? Не е ли и той част от света, който гледа друга една част от света? Или след като има свят отсам и свят оттатък прозореца, „аз“-ът може би е просто прозорецът, през който светът гледа света. За да гледа себе си, светът има нужда от очите (и от очилата) на господин Паломар.

И така, занаят Паломар ще гледа нещата отвън, а не отвътре; но това не е достатъчно — ще ги гледа с поглед, който идва отвън, а не отвътре, от него. Веднага иска да опита: сега не той е този, който гледа, а светът отвън, който гледа навън. След като е установил това, господин Паломар се озърта в очакване на всеобщо преобразование. Какво ти преобразование! Заобикаля го обичайната всекидневна сивота. Трябва да проучи всичко отначало. Не е достатъчно онова навън, което гледа навън — свързващата траектория трябва да тръгне от гледането на нещото, което гледа.

От нямата същност на нещата трябва да тръгне един знак, един повик, едно намигване — нещо се откъсва от другите неща с намерението да означава нещо... Но какво? Себе си. Всяко нещо е доволно да бъде гледано от другите неща само когато е убедено, че означава себе си и нищо друго сред нещата, които означават себе си и нищо друго.

Случаи от този род безспорно не са чести, но рано или късно би трябвало да се появят — достатъчно е да се изчака настъпването на някои от онези много щастливи съвпадения при които светът иска да гледа и да бъде гледан в един същи миг, а господин Паломар случайно да минава оттам, по средата. Впрочем господин Паломар въобще не трябва да чака, защото тези неща се случват, когато човек най-малко очаква.

ВСЕЛЕНАТА КАТО ОГЛЕДАЛО

Господин Паломар страда много от това, че трудно установява контакт с ближния. Завижда на хората, които имат дарбата да налучкат какво точно да кажат, как точно да общуват с другите; завижда на ония, които се чувствуват добре с всекиго и карат другите да се чувствуват добре с тях; на ония, които се движат с лекота между хората и знаят кога трябва да се отдръпнат и защитят, кога и как да спечелят симпатията и доверието на другите; на ония, които дават най-доброто от себе си в отношенията си с другите и предразполагат другите да дадат най-доброто от себе си; на ония, които знаят веднага как да преценят някого по отношение на себе си и по принцип.

„Тези дарби — мисли си господин Паломар със съжалението на човек, лишен от тях — са дадени на ония, които живеят в хармония със света. На тях им се удава да установят приятелска връзка не само с хората, но и с вещите, местата, ситуацияите, случаите, с движението на съзвездията в небосвода, с групирането на атомите в молекулите. Тази вълна от едновременни събития, която наричаме вселена, не помита щастливеца, който умее да ѝ се изплъзне през най-тесни пролуки сред безкрайните комбинации, пермутации и вериги от последици, избягвайки траекториите на убийствените метеорити и засичайки единствено прелитащите благотворни лъчи. Който е приятел на Вселената и на когото Вселената е приятел. Да бих могъл и аз да бъда като тях!“ — въздиша Паломар.

Решава, че ще се опита да им подражава. Всичките му усилия отсега нататък ще бъдат насочени към постигането на хармония както с ближния му от човешкия род, така и с най-отдалечената спирала на галактиките. Поради това, че с ближния си има много проблеми, като начало Паломар ще се опита да подобри отношенията си с вселената. Избягва и свежда до минимум срещите със себеподобните си; привиква да създава вакуум в ума си, откъдето прогонва всички неудобни присъствия; наблюдава небето през звездните нощи, чете астрономически книги, навиква с идеята за небесните пространства, за да стане тя част от умствената му покъщнина. После се старее мислите

му да държат сметка едновременно за най-близките и за най-отдалечените неща: когато пали лулата си, вниманието му към пламъка на кибритената клечка, който при следващото дърпане би трябвало да стигне до дъното на чашката и бавно да превърне в жар тютюневите ресни, не трябва нито за миг да откъсва мисълта му от онази нова звезда в Големия Магеланов облак, която избухва точно в този момент, т.е. преди няколко милиона години. Мисълта, че във вселената всичко се свързва и предава, не го напуска никога: една промяна в светлината на мъглявината на Рака или сгъстяването на едно кълбовидно струпване в Андромеда не могат да не дадат отражение върху функционирането на неговия грамофон или върху свежестта на салатата му от кресонови листа.

Когато е убеден, че е разграничил точно мястото си сред нямата шир на нещата, плуващи в празното, или сред пращеца от настоящи или възможни събития, който изпълва времето и пространството, Паломар решава, че е дошъл моментът да приложи тази космическа мъдрост в отношенията със себеподобните си. Бърза да се върне в обществото, завързва нови познанства, приятелства, служебни връзки, подлагайки на внимателна проверка отношения и чувства. Очаква най-после пред него да се разкрие един човешки пейзаж, ясен, безоблачен, в който ще може да се движи уверено и точно. Но така ли е? Нищо подобно. Усеца, че затъва в каша от недоразумения, суетни, компромиси, грешни стъпки; най-незначителните въпроси стават мъчителни, най-сериозните — незначителни; всяко нещо, което казва или прави, излиза несръчно, фалшиво, колебливо. Какво куца?

Ето това: съзерцавайки звездите, той е свикнал да се смята за безименна, безплътна точка, едва ли не забравил, че съществува. За да влезе сега в делови контакти с човешките същества, е нужно да включи в играта собствения си Аз, който той не знае вече къде да търси. Човек би трябвало да умее да се държи с всяко отделно лице, да е сигурен в реакцията, която присъствието на това лице ще събуди в него — неприязън или привличане, оправдан или мним авторитет, оказано или наложено влияние, любопитство, недоверие или безразличие, власт или подчинение, ученолюбивост или обучение, спектакъл, в който той е актьор или зрител, — и въз основа на тези реакции или на противореакциите на другия да установи правилата и ходовете на партията, която иска да изиграе. За тази цел, преди да

започне да наблюдава другите, човек трябва добре да знае кой е самият той. Познанието на ближния има следната особеност — че минава задължително през познанието за нас самите, а именно това липсва на Паломар. Нужно му е не само познание, но и съгласие със собствените цели, подтици и средства, което ще рече обладание на собствените склонности и действия, които той да контролира и направлява, без да насилва или потиска. Хората, у които той харесва правилните и непринудени думи или жестове, преди още да са в сговор с Вселената, са в сговор със самите себе си. Понеже не се обича, Паломар винаги е избягвал да се срещне лице в лице със себе си; затова е предпочел да се скрие сред галактиките. Сега разбира, че още преди е трябвало да потърси този сговор със себе си. Изглежда, Вселената може спокойно да следва своя ход, но не и той.

Единственият път, който му остава, е следният: отсега нататък ще се посвети на опознаването на себе си, ще изследва своя вътрешен мир, ще очертае диаграмата на своята душевност, ще извлече от нея нужните формули и теореми, ще насочи телескопа си към орбитите, белязани от хода на живота му, вместо към тези на галактиките. „Не можем да опознаем нищо извън нас, прескачайки нас самите — мисли той сега. — Вселената е огледало, в което можем да съзерцаваме само онова, което сме се научили да познаваме в себе си.“

Завършва и тази фаза от търсенето на мъдростта. Най-последно погледът му ще може спокойно да се шири вътре в самия него. Какво ще види? Ще му се представи ли неговият вътрешен свят като безкрайно спокойно кръжено на една светлинна спирала? Ще види ли да плуват мълчаливо звезди и планети по параболите и еклипсите, определящи човешкия характер и съдба? Ще може ли да съзерцава онази сфера с безкрайна окръжност, която има за център Аз и център във всяка точка?

Отваря очи: това, което му се представя, е сякаш същото, каквото е било всеки ден — улици, изпълнени със забързани хора край високи ожулени зидове, които си проправят път с лакти, без да се погледнат в очи. В дъното звездното небе пръска неравномерни отблясъци като засякъл механизъм, който се тресе и скърца с всичките си несмазани сглобки — предният пост на една застрашена, сгърчена вселена, живееща без покой, като господин Паломар.

КАК ДА СЕ ПРЕСТОРИШ НА УМРЯЛ

Господин Паломар решава отсега нататък да се престори на умрял, за да види как ще съществува светът без него. От известно време е забелязал, че между него и света нещата не вървят както преди; ако преди му се струваше, че той и светът очакват нещо един от друг, сега вече не може да си спомни какво е било то, дали е било за добро или за лошо, нито пък защо това очакване го е държало в постоянно тревожно напрежение.

Следователно сега господин Паломар би трябвало да изпита чувство на облекчение, тъй като вече не е нужно да се пита какво му готви светът, дори би трябвало да предугади облекчението на света, който няма повече да има грижа за него. Но именно очакването да предвкуси това спокойствие, създава тревога у господин Паломар.

С други думи да се преструваш на умрял не е така лесно, както може да изглежда. На първо място не трябва да се смесва положението, при което човек е мъртъв, с това, при което не съществува — състояние, което заема онова безкрайно време, предшествувало раждането, на вид симетрично на не по-малко безкрайното време, което идва след смъртта. И наистина, преди да се родим, ние сме част от безкрайните възможности, които биха или не биха могли да се осъществят, докато веднъж мъртви, не можем да се осъществим нито в миналото (на което принадлежим вече изцяло, но върху което повече не можем да влияем), нито в бъдещето (което макар повлияно от нас, остава недостъпно). В действителност случаят с господин Паломар е по-прост, понеже способността му да влияе върху нещо или върху някого винаги е била незначителна; светът спокойно може да мине без него и той съвсем спокойно може да се смята за умрял, без дори да променя навиците си. Проблемът е в промяната не на това, което върши, а на онова, което е той, или по-точно — на онова, което е той по отношение на света. Преди под свят той разбираше света плюс себе си; сега става дума за него плюс света минус него.

Дали един свят минус него би означавал край на тревогата му? Един свят, в който нещата се случват независимо от присъствието и

реакциите му, свят, подчинен на свои закони, нужди или съображения, които не го засягат? Вълната бие в крайбрежния риф и дълбае скалата, идва друга вълна, след нея друга... Дали той е там, или не, всичко протича неизменно. Утехата да си мъртъв, изглежда, е тази: след като си отстранил онази нотка на безпокойство, която е нашето присъствие, от значение е единствено разположението и редуването на нещата под слънцето в тяхното непоколебимо спокойствие. Всичко е спокойствие или се стреми към спокойствие, дори ураганите, земетресенията, изригването на вулканите. Но не беше ли светът пак такъв, когато той беше още там? Когато всяка буря носеше в себе си предстоящия покой, подготвяше момента, в който всички вълни ще се стоварят върху брега, а вятърът ще изчерпи силата си? Да си мъртъв, може би ще рече да преминеш в океана на вълните, които остават завинаги вълни, така че е излишно да чакаш морето да стихне.

Погледът на мъртвите е винаги леко скептичен. Места, ситуации, случки са в общи линии неща, които се повтарят, и когато ги познаваме, винаги изпитваме известно задоволство, в същото, време обаче забелязваме множество по-малки или по-големи различия, които бихме могли да приемем, стига да отговорят на едно последователно логично развитие, но всъщност се явяват като произволни и неприемливи, а това дразни, защото на човек все му се иска да се намеси и да нанесе онази поправка, която му се струва необходима, но не може, понеже е мъртъв. Оттук произтича едно поведение на противодействие, почти на затруднение, но в същото време — на задоволство, присъщо на оня, който знае, че важен е единствено миналият му опит, а на всичко останало не трябва да се обръща особено внимание. Разбира се, тутакси изплува едно доминиращо усещане, което се налага над всяка мисъл — приятното съзнание, че всички проблеми са проблеми на другите, техни грижи. Мъртвите не би трябвало да имат грижи, защото от тях не се иска да мислят; и макар това да звучи аморално, именно в тази безотговорност мъртвите откриват своите радости.

Колкото повече душевното състояние на господин Паломар се приближава до по-горе описаното, толкова повече идеята да бъде мъртъв му се струва естествена. Безспорно още не е постигнал върховното откъсване, което е смятал за присъщо на мъртвите, нито онзи техен разум, който отива отвъд всякакво обяснение, не е успял да

излезе от собствените си граници, като от тунел, чийто излаз е в други измерения. Понякога се заблуждава, че поне се е освободил от нетърпението, което го е придружавало през целия му живот, когато е гледал другите да грешат във всяко нещо, което вършат, или при мисълта, че и той на тяхно място би сгрешил не по-малко, но поне е щял да си даде сметка за грешката си. Не, въобще не се е освободил; разбира, че нетърпимостта към собствените му и чуждите грешки ще се повтаря вечно, заедно със самите грешки, които никоя смърт не заличава. Ето защо по-добре е да свикне с тях: да се престори на мъртъв, за Паломар означава да свикне с разочарованието отново да се открие еднакъв със себе си в едно окончателно състояние, за което не съществува никаква надежда да се промени.

Паломар не подценява преимуществата на живия над мъртвия, не в смисъл на бъдещето, където рисковете все още са много големи и облагите — краткотрайни, а в смисъл на възможностите за подобрене на формата на собственото си минало. (Освен ако човек вече е напълно доволен от своето минало — твърде безинтересен случай, за да се занимаваме с него.) Животът на човека представлява съвкупност от събития, от които последното би могло да промени смисъла на цялата съвкупност не защото е по-важно от предишните, а защото един път включени в нечий живот, събитията се разполагат в ред, който не е хронологичен, но който отговаря на една вътрешна архитектура. Някой например чете в зряла възраст важна за него книга и казва: „Как съм живял досега, без да я прочета!“ Или: „Колко жалко, че не съм я прочел като млад!“ Е добре, тези изявления са доста безсмислени, особено второто, защото от момента, в който той е прочел тази книга, животът му става подобен на живота на човек, прочел тази книга, и не е от значение дали я е прочел рано или късно, понеже и животът, предшествувал прочита, сега придобива формата, белязана от този прочит.

Тази е най-трудната крачка за оня, който иска да се научи да бъде мъртъв, тоест да се убеди, че собственият му живот е затворена съвкупност, принадлежаща на миналото, в която не може да се прибави нищо повече, нито да се прокарат бъдещи промени в съотношението между различните елементи. Разбира се, тези, които продължават да живеят, могат въз основа на промените, преживени от тях, да включат и промени в живота на мъртвите, давайки форма на

онова, което досега не е имало форма или е изглеждало, че има различна форма: обявявайки например за истински бунтовник оня, който е бил опозорен от закона заради постъпките си, възвеличавайки като поет или пророк оня, който е прекарал живота си в състояние на невроза или умопомрачение. Но това са промени, които засягат предимно живите. Те, мъртвите, е трудно да извлекат облага от тях. Всеки е направен от това, което е преживял, и от начина, по който е живял, а това никой не може да му отнеме. Който е живял, страдайки, остава рожба на своето страдание; ако му го отнемат, не е вече същият.

Затова Паломар се готви да стане труден по характер мъртвец, който зле понася присъдата да остане такъв, какъвто е, но не е склонен да се откаже от нищо свое, макар то да му тежи.

Разбира се, би могло да се заложи и върху такива средства, които да осигурят оцеляването поне на част от нас в потомството. Тези средства могат да бъдат класифицирани в две категории: биологическия механизъм, който позволява да предадем на потомството онази част от себе си, която се нарича генетична наследственост, и историческия механизъм, който позволява да предадем в паметта и езика на продължаващия да живее малкото жизнен опит, който и най-неопитният добива и натрупва. Тези механизми могат да се приемат като един-единствен, ако изходим от редуването на поколенията като фази от живота на едно-единствено лице — редуване, което продължава векове и хилядолетия. По този начин обаче проблемът само се отлага — отлага се за времето от настъпването на нашата собствена смърт до отмирането на човешкия род, колкото и късно то да настъпи.

Като мисли за собствената си смърт, Паломар вече мисли за смъртта на последните оцелели от човешкия род или на неговите потомци и наследници: на опустошеното и обезлюдено земно кълбо дебаркират изследователи от друга планета, разчитат оставените следи по пирамидите и перфокартите на електронните калкулатори; паметта на човешкия род оживява отново от своята пепел и се разпръсква по населените зони на вселената. Така, отлагайки последователно проблема, се стига до момента, в който самото време ще се износи и отмре в едно празно небе, когато и последният материален крепител на

паметта за живота ще се разпадне от топлината на един огнен взрив или пък атомите ще изкристализират в един ледовит и неподвижен порядък.

„Ако времето трябва да свърши, човек би могъл да го опише миг по миг — мисли Паломар, — но при описването си всеки миг се раздува дотам, че не му се вижда краят.“ Затова господин Паломар решава да започне да описва всеки миг от своя живот и докато не опише всички, няма да се смята за мъртъв. Точно в този момент той умира.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.